M. Tullius Cicero

Esimene kõne Catilina vastu

Tõlge, sõnastik, seletused, grammatilised reeglid

Iseõppijaile

Toimetanud

Oskar Kool

Autori kirjastus, Tartus, 1931

M. Tullius Cicero

Esimene kõne Catilina vastu

Tõlge, sõnastik, seletused, grammatilised reeglid

Iseõppijaile

Toimetanud

Oskar Kool

Autori kirjastus, Tartus, 1931

i. 32476899

TARTU ÜLIKOOLI
RAAMATUKOGU

Trükikoda Ed. Bergmann, Tartus.

Tõlge.

Sissejuhatus.

I. Mis ajani lõppeks sina, Catilina, tarvitad kurjasti meie 1
kannatust? Kui kaua veel see sinu hullus põikleb? Millise
piirini hoopleb (hüpleb)[1] ohjeldamata (see sinu) jultumus? Kas
sind ei ole liigutanud mitte sugugi Palaatsiumi öösine kaitse,
mitte sugugi linna valvesalgad, mitte sugugi rahva hirm, mitte
sugugi kõigi häade (inimeste) kogunemine, mitte sugugi see se-
nati koosoleku kindlaim koht, mitte sugugi nende (senaatorite)
näod ja vaated? Kas sa ei märka, et sinu kavatsused on ilm-
sed? Kas sa ei näe, et sinu vandenõu hoitakse juba surutuna
nende kõigi teadmisel? Keda sa meist arvad mitte teadvat,
mida sa tegid lähimal (täna öösel), mida eelmisel (eile) öösel,
kus olid, keda kokku kutsusid, mida otsustasid? — Oh ajad! 2
Oh kombed! Senat teab seda, konsul näeb: see siiski elab.
Elab? Seda on vähe, ta tuleb koguni senatisse, on ametliku
koosoleku osavõtja, tähistab ning määrab silmadega tapmiseks
igaühte meist. Meile aga, vahvad mehed, näib, et rahuldame
riiki, kui selle (inimese) märatsemist ja sõjariistu väldime. Surmata
sind, Catilina, konsuli käsul oleks tarvis olnud juba ammugi,
sinu pääle juhtida katk, mida sa meile sepitsed. — Kas tõesti 3
kõrgeauline mees Publius Scipio, vanim ülempreester, eraisi-
kuna surmas Tiberius Gracchuse, kes vähekesi (mõõdukalt) kõi-
gutas vabariigi maksvat korda: (aga) meie, konsulid, kanna-
tame Catilinat, kes (tervet) maailma (s.-sõnalt: maa ringi) tahab
tapmise ja tulekahjudega laastada? Sest vaikin noist liig vana-
dest (juhtumeist), et nagu Caius Servilius Ahala hukkas oma

---

1 Sulgudes on teised tõlkimisvõimalused, sõnad, mis tekstis puuduvad või välja võivad jääda, kuigi nad tekstis on, ja mõned lühemad seletused.

käega Spurius Maeliuse, kes püüdis uuendusile. Oli, oli niisugune vanasti meie riigis voorus, et võimsad mehed taltsutasid valjumate karistustega kahjulikku kodanikku nagu kõige vihasemat vaenlast. Meil on, Catilina, sinu suhtes valju ning tähtis senati otsus; ei puudu riigil selle seisuse (senati) arvamine ega määrus: meie, meie, räägin avalikult, konsulid, ei täida kohust.

4 **II.** Kord (ennem) senat otsustas[1], et konsul Lucius Opimius vaataks, et riik midagi kahju ei saaks: ei möödunud ühtki ööd — tapeti mõnesuguste vastuhakkamiste kahtlustuste pärast Caius Gracchus, ülikuulsa isa, vanaisa, esivanemate (võsu); hukati ühes lastega endine konsul Marcus Fulvius. Sarnase senati otsusega anti konsulitele Caius Mariusele ja Lucius Valeriusele riigikaitse volitused. Kas pärast seda rahvatribuun Lucius Saturninuse ja preetor Caius Serviliuse surm ja riigi karistus viibisid ühe päevagi? Aga meie juba kahekümnendat päeva lubame, et nürineks nende (senaatorite) otsuse teravus. Omame ju niisuguse senati määruse, tõeliselt lukustatud tabelites (s. o. arhiivis aktide hulgas), nagu tuppe peidetud, millise senati määruse põhjal sind, Catilina, peab otsekohe surmama. Elad, ja elad, et mitte ära heita, vaid et kindlustada jultumust. Soovin, senaatorid, olla tasane, soovin näida riigi nii suurtes ohtudes mitte hooletuna;
5 kuid juba ise süüdistan ennast loiduses ja kõlbmatuses. — (Sõjaväe)laager on Itaalias rooma rahva vastu paigutatud Etruuria kuristikkudesse; kasvab päev-päevalt vaenlaste arv; aga selle laagri pealikut ja vaenlaste juhti näeme (linna) müüride vahel ja isegi senatis sepitsevat iga päev riigile mõnesugust sisemist hukatust. Kui sind juba, Catilina, kinni võtta, kui surmata käsen, usun, pean kartma, et ennem kõik hääd (ütlevad) seda minu poolt tehtud olevat liig hilja, kui (et) keegi ütleks, et liig karmilt (keegi ei ütleks, et liig karmilt). Kuid mina seda, mis juba ammugi oleks tehtud pidanud olema, teatud põhjusel ei ole veel sunnitud tegema. Siis lõppeks sind surmatakse, kui enam ei või leiduda ühtki nii autut, nii nurjatut, nii sinu sar-
6 nast, kes tunnistaks, et see on tehtud mitteõiglaselt. — Niikaua kui keegi on, kes sind kaitseda julgeb, sa elad, aga elad nii, nagu (praegu) elad, ümbritsetud minu tihedaist ja tugevaist kaitsevägedest, et sa riigi vastu (sõrmegi) liigutada ei saaks. Ka

1 Ladina keeles on perfectum.

paljude silmad ja kõrvad, nagu nad seni on teinud, vaatlevad ja valvavad sind, ilma et sa märkaksid.

Teem.

III. Aga (ja)[1] tõesti, Catilina, mis on, et sa nüüd edasi ootad, kui mitte öö pimedusega ei või varjata jumalakartmatuid algatusi ega eramaja seintega kinni pidada sinu vandenõu hääli, kui (kõik) valgustatakse, kui kõik tungib välja? Muuda juba oma kavatsust, usu mind, unusta tapmine ja tulekahjud. Sind hoitakse igalt poolt; päevast selgemad on meile kõik sinu plaanid, mida nüüd minuga (koos) võid eritleda. — Kas sul ei ole 7
meeles, kui ma 12. päeval enne novembri kalende (21. oktoober) senatis rääkisin, et teatud päeval, mis (päev) tuleb 6. päeval enne novembri kalende (27. oktoober), on sõjariistus Caius Manlius, sinu jultumuse kaaslane ning abiline? Kas pettis mind, Catilina, kuidagi nii tähtis, nii kohutav ning nii uskumatu asi, või isegi, mida (id quod) palju enam tuleb imestada, päev? (= Ma ei eksinud, Catilina, mitte ainult nii tähtsas, nii kohutavas ning nii uskumatus asjas, vaid isegi, mida . . .) Ma ütlesin samuti senatis, et sina lükkasid edasi optimaatide tapmise viiendale päevale enne novembri kalende (28. oktoober), kuna siis paljud riigi tähtsad isikud põgenesid Roomast — mitte niivõrd endi päästmise kuivõrd sinu plaanide takistamise pärast. Kas võid salata, et selsamal päeval, ümbritsetud minu hoolel minu karaulidest, sa ei saanud ennast liigutada riigi vastu, kui ütlesid muude äramineku pärast rahulduvat siiski meie, kes jäid, tapmisega? — Mis? kuna sina Praenestet neil novembri kalendidel 8
öösise kallaletungiga lootsid vallutada, kas sa ei tunnud, et see asundis minu käsul minu kaitsevägede, karaulide ja valvesalkadega oli kindlustatud? Mitte midagi sa ei tee, mitte midagi ei sepitse, mitte midagi ei mõtiskle, mida mina mitte ei kuuleks ega näeks ja täiesti ei teaks (sõna-sõnalt: mida mina mitte ükski ei kuuleks, vaid ka ei näeks ja lausa ei tunneks).

IV. Eritle lõppeks minuga seda eelmist ööd: juba (kohe) mõistad, et mina palju terasemalt valvan riigi pääsu pärast kui sina (tema) hukatuse pärast. Kinnitan, et eelmisel ööl sina tulid seppade tänavasse (sõna-sõnalt: seppade hulka) — ei räägi pimesi —

1 Ühes tekstis — at enim, teises — etenim.

Marcus Laeca majja. Sinnasamasse olid kogunenud väga paljud sellesama mõttetu kuriteo (mõttetuse ja kuriteo) osanikud. Kas sa julged eitada? Miks vaikid? Veenan, kui eitad, sest ma näen, et siin senatis on mõned, kes sinuga ühes olid. — 9 Oh surematud jumalad! kus maailma otsas oleme? millises linnas elame? millise riigi omame? Siin, siin on, meie hulgas, senaatorid, selles maailma kõige pühamas ja kõige tähtsamas nõukogus (niisugused), kes kõigi meie hukatusest, kes selle linna ja isegi (kogu) maailma hävingust mõtteid mõlgutavad. Neid mina, konsul, näen ja küsin (neilt) riigi asjus arvamist ja, keda juba ammugi mõõgaga surnuks lüüa vaja oleks olnud, ma neid veel ei haava mitte sõnagagi. Nii siis, Catilina, sina olid tol ööl Laeca juures, sina jaotsasid Itaalia osi, sina otsustasid, kuhu keegi pidi (oli kohane) minema, sina valisid välja, keda jätta Rooma, keda enesega ära viia, sina jaotasid linna osad põletamiseks; sina kinnitasid, et ise kohe väljud, sina ütlesid enesel veel nüüd olevat vähe viivitust (põhjusel), et mina elan. Leidusid kaks rooma ratsanikku, kes sind sellest murest vabastasid ja lubasid, et nemad tolsamal ööl vähe enne valget tapavad mind 10 minu voodis. — Seda kõik mina sain teada, kui teie koosolek vaevalt veel oli laiali saadetud. Kaitseks kindlustasin (munivi atque firmavi) oma maja suuremate väesalkadega; ma ei võtnud vastu (eraldasin) neid, keda sa minu juure saatsid tervitama, sest et tulid needsamad, kellest ma juba paljudele ja väga tähtsatele meestele ennustasin, et nad tulevad sel ajal minu juure.

V. Niisugustel asjaoludel (sest et see nii on), Catilina, mine edasi, kuhu algasid; lahku ükskord linnast; väravad on avatud: asu teele. Liig kaua ihaldab sind, pealikut, näha see sinu Manliuse laager. Vii välja enesega ka kõik omad (poolehoidjad); kui mitte (kõik), siis võimalikult paljud; puhasta linn! Vabastad mind suurest hirmust, kui ainult minu ja sinu vahel oleks müür. Meiega elada (versari) sina juba kauem ei või: ma ei kanna ära, ma ei kannata, 11 ma ei luba. — Suur tänu olgu surematutele jumalatele ja ka sellele Jupiter Statorile enesele, selle linna vanimale kaitsjale, et meie nii mitu korda juba pääsenud sellest nii häbistavast, nii hirmsast ja nii vaenulikust riigile haigusest. Tihem ei või ühe inimese pärast riskida hää-oluga riigis. Nii kaua kui mind määratud konsulina sina, Catilina, varitsesid, mina kaitsesin ennast isikliku hoolega, mitte riikliku (ametliku) kaitsega. Kui sa viimastel rahvakoosolekutel konsulite valimiseks mind, konsulit, ja

oma võistlejaid (Marsi) väljal ära tappa tahtsid, ma sumbutasin su jumalakartmatud püüded sõprade kaitsel ja (nende) abinõudega, ametlikult mitte mingit ärevust (segadust) tekitades. Lõppeks, iga kord kui sa minu kallale tikkusid, oma abinõudega seisin (panin) sulle vastu, ehk küll nägin, et minu kadu on seotud riigi suure õnnetusega. — Nüüd juba avalikult ähvardad ter- 12
vet riiki; surematute jumalate templeid, linna maju, kõigi kodanikkude elu, kogu Itaaliat ässitad (kutsud) hävitama ja rüüstama. Sellepärast, sest et seda, mis on kõige esimene (asi) ja mis selle minu võimu ja esivanemate valju korra kohane, ma ei julge veel teha, teen seda, mis on karmuse poolest pehmem ja üldisele hää-olule kasulikum. Tõesti, kui käsen sind surmata, püsib riigis vandenõulaste ülejäänud salk; kui aga sina, millele ma sind juba ammugi manitsen, lähed välja, linnast kõrvaldub (sinu seltsiliste [1]) suur ja kardetav riigi põhjakiht. — Mis on, Catilina? 13
Kas sa kõhkled minu käsul seda teha, mida juba vabatahtlikult algasid tegema (peaaegu tegid)? Konsul käseb vaenlast linnast välja minna. Küsid mind, (et) kas maapakku? Ma ei käse, kuid soovitan, kui minult nõu küsid.

VI. Mis on tõesti, Catilina, mis sind veel võiks rõõmustada selles linnas, milles ei ole väljaspool seda kõlvatute inimeste vandenõu mitte kedagi, kes sind ei kardaks, mitte kedagi, kes ei vihkaks? Milline koduse häbiteo plekk ei ole põletatud sinu elule? Milline autus eraasjus ei ole kleepunud (sinu) kuulsusele? Milline iharus puudus (sinu) silmist, milline roim kunagi sinu käsist, milline jälkus tervest kehast? Missugusele noormehele, keda sa võrgutasid korruptsiooni meelitistega, sa ei esitanud (sõna-sõnalt: ei kannud ees) mõõka julgustuseks (jultumuseks) või tõrvikut kiimaluseks? — Aga mis? Hiljuti, kui 14
endise naise surmaga uuele abielule tühjendasid maja, kas sa veel ei krooninud mitte mõne teise uskumatu roimaga seda roima? Selle ma jätan vahele ja hõlpsasti olen nõus vaikima, et mitte ei näiks, et selles riigis tehti nii tähtis hiiglasuur kuritegu ja ei karistatud (oli nii tähtsa kuriteo hiiglasuurus ja ei karistatud). Jätan kõrvale sinu varanduslised varemed (varanduslise katastroofi), mida kõiki tunned ähvardavat sind lähimail iididel. Tulen nende (asjade) juure, mis ei puutu sinu kõlvatu eraelu patte (s.-s.: sinu pattude erakõlvatust) ega sinu kodust

1 Need sõnad puuduvad mõnes väljaandes.

(võlgade) raskust ja häbiasja, vaid rahva ülimat asja, ja kõigi
15 meie elu ja rahu. — Kas võib sulle, Catilina, meeldida see
päevavalgus või selle õhu hingamine, kui sa teaksid, et ei ole
ühtki neid, kes ei teaks, et sina jaanuari kalendide eelpäeval
(31. detsembril), kui Lepidus ja Tullus olid konsulid, seisid rah-
vakoosolekute kohal foorumil sõjariistaga? (et) valmistasid salga,
et tappa konsuleid ja riigi tähtsaid isikuid? (et) sinu roimale ja
hullusele oli takistuseks mitte mõni arusaamine või sinu kartus,
vaid rooma rahva õnn? Ka veel need (asjad) jätan vahele, sest
nad on kas teada (neque . . . sunt obscura) või paljud (pärast
poole) tehtud (sinu poolt): mitu korda sina mind määratuna,
mitu korda konsulina püüdsid tappa; mitu sinu katset, nii sea-
tud, et vältida näis neid võimata, mina (vältisin) mõne väikse
käänanguga ja, nagu räägitakse, pääsesin terve nahaga (s.-sõ-
nalt: kehaga hoidusin kõrvale)! Midagi sa ei tee ära, midagi
ei saavuta, aga sa ei lakka siiski proovimast ja tahtmast. —
16 Mitu korda kisti ära sul käte vahelt see põueoda! mitu korda
kukkus ta mõnel juhtumil ja libises välja! Ta (quae) on mui-
dugi sinu poolt pühitsetud, ma ei tea, milliste pühade komme-
tega, ja tõotatud ohvriks mõnele jumalusele, sest sa arvad, et
on hädasti tarvis tema konsuli kehha torgata.

VII. Aga nüüd, milline on see sinu elu? Ma räägin si-
nuga juba tõesti nii, et näiksin olevat ärritatud mitte vihast,
millest peangi (olema), vaid kaastundmusest, mida sa mitte su-
gugi ära ei teeni. Sa tulid vähe enne (seda) senatisse: kes
sellest nii arvurikkast kogust (s.-s.: nii suurest arvurikkusest),
nii hulgast sinu sõpradest ja tuttavaist tervitas sind? Kui seda
ei ole juhtunud inimeste mälu järgi kellegagi, (siis) sina ootad
sõnaga haavamist, kuna oled hävitatud vaikimise kõige raskema
otsusega? Mida mõelda sellest asjast, et sinu tulekul need pin-
gid tühjenesid, et kõik endised konsulid, kes sinu poolt ülitihti
surmamiseks olid määratud, vaevalt sa istusid, nad jätsid selle
pinkide osa täiesti tühjaks (s.-s.: paljaks ja tühjaks), millise
17 meelega lõppeks sa arvad, et peab seda ära kandma? — Van-
nun Herkulese nimel, kui mind minu orjad niiviisi kardaksid,
nagu sind kardavad kõik sinu kaaskodanikud, ma arvaksin (pa-
remaks) oma maja maha jätta: sina mõtled, et sul ei ole linna
(tarvis maha jätta)? Ja kui mina näeksin, et olen oma (kaas)-
kodanikkudest nii raskesti ülekohtuselt kahtlustatud ja vihatud,
ma eelistaksin põgeneda kodanikkude silmist (s.-s.: olla ilma

kod. vaateta), kui et mind kõik vahiksid vaenulikkude pilkudega: sina (aga), olles teadlik oma roimadest, tunnistad õigeks kõigi viha, sinust ammugi ära teenitud, kahtled, kas kõrvale hoiduda nende vaatest ja juuresolekust, kelle mõtteid ja tundeid haavad? Kui sinu vanemad kardaksid ja vihkaksid sind ja sa neid ühelgi viisil rahuldada ei või, sina, ma arvan, läheksid ära kuhugi nende silmade eest; nüüd sind isamaa, mis on meie kõigi ühine vanem, vihkab ning kardab ja juba kaua ei millelegi (muule) arvab sind mõtlevat, kui ainult tema hukatusele. Sina ei karda tema võimu ega alistu (tema) otsusele ja ei tunne hirmu (tema) jõu ees? — Tema teeb nii juttu sinuga, Catilina, ja mõnesu- 18
gusel viisil vaikides räägib: „Juba mitmel aastal ei ole ükski roim tehtud muidu, kui sinu abil, mitte ükski häbiasi ilma sinuta; sinul üksi paljude kodanikkude tapmised, sinul liitlaste piinamine ja riisumine oli karistamata ja vaba; sina võisid tähelepanemata jätta mitte üksnes seadusi ja kohtu-uurimisi, vaid ka hävitada ja murda. Ehk küll need endised (roimad) olid välja kannatamatud, kuid ma kandsin, nagu võisin: nüüd aga mina tervikuna olen hirmus üksinda sinu pärast, (sest) vähemal krabinal kardetakse Catilinat, mitte ühtki kavatsust otsustamas minu vastu ei või näha, mis kalduks kõrvale sinu kuriteost, (järelikult seda) ei tule mitte kanda. Sellepärast — mine ära ja vabasta mind sellest hirmust, kui ta on õige, et ma ei hukkuks, kui aga on vale, et lõppeks ükskord lakkaksin kartmast."

VIII. Kui sellest sinuga nõnda, nagu ütlesin, isamaa räägiks, kas ta ei peaks mitte (seda) kätte saada püüdma, isegi siis, kui ta ei võiks jõudu tarvitada? Mis (sest), et sina ise ennast andsid valve alla? et sa ütlesid, et tahad kahtlustuse vältimise otstarbel elada Marcus Lepiduse juures? Tema poolt mitte vastu võetud, isegi minu juure tulla julgesid ja palusid, et mina sind oma majas varjul hoiaksin. Kui sa minult ka niisuguse vastuse said, et mina ei või mingil moel julge olla (sinuga) samade (maja) seinte vahel, et mina olen suures hädaohus, kui oleme samade (linna) müüride vahel, sa tulid preetor Quintus Metelluse juure; temast ära tõugatud, asusid elama oma sõbra, kõige parema inimese Marcus Metelluse juure, kelle muidugi arvasid olevat kaitsmisel kõige hoolsama ja kahtlustamisel (plaanidest arusaamisel) kõige tundelikuma ja kättemaksmisel kõige vahvama. Aga kui kaugel nähtavasti vangikojast ja raudust peab ära olema (see), kes ise ennast juba arvas valvet väärivat? 19

20 Aga kui see nii on (s.-s.: sest et see nii on), Catilina, (miks) kahtled, kui sa rahulikult (siin) surra ei või, minna mõnedesse teistesse maadesse ja oma elu, mis vabanenud paljudest õiglastest ja teenitud karistustest, pühendada (usaldada) põgenemisele ja üksindusele? „Esita“, räägid sa, „senatile.“ Tõepoolest, seda sa nõuad ja lubad (dicis) alistuda, kui see seisus arvab hääks otsustada, et sa lähed maapakku. Ma ei esita, mis ei sobi minu karakteriga, ja siiski teen (nii), et sa mõistaksid, mida nemad sinust mõtlevad. Lahku linnast, Catilina, vabasta riik hirmust, mine maapakku, kui ootad seda sõna. Mis on, Catilina? Kas paned tähele, kas märkad nende vaikimist? Nad lubavad vaikides. Miks ootad rääkijate otsust, kellede tahet
21 näed vaikimisest? — Aga kui ma sedasama oleksin ütelnud meie parimale noormehele Publius Sestiusele või ülivahvale mehele Marcus Marcellusele, otsekohe mulle, konsulile, sellessamas templis senat täie õigusega ajaks väevõimuga käed külge. Aga sinu suhtes, Catilina, kui nad on rahulikud, kiidavad hääks; kui lubavad (mul rääkida), otsustavad; kui vaikivad, kisendavad (vaikides kisendavad, s. o. avaldavad oma kindlat tahet, ei räägi vastu): ja mitte ainult need, kellede otsus on nähtavasti sulle kallis, elu koguni odav, vaid isegi need rooma ratsanikud, kõige ausamad ja paremad mehed, ja muud kõige vahvamad kodanikud, kes senati ümber seisavad, kellede suurt hulka sa võisid näha ja püüdeist aru saada ja hääli vähe aja eest kaugelt kuulda. Nende käsi ja sõjariistu juba kaua vaevalt ma hoian sinust tagasi, neidsamu kegesti mõjutan, et sind, kes maha jätad seda, mida juba ammugi rüüstata püüad, kuni väravateni saadaksid.
22 **IX.** Miks ma siiski räägin? Et mõni asi sind murraks? et sina kunagi paranduksid? et sa kavatseksid mõnesugust põgenemist? et sa mõtleksid maapaole? Oh kui ometi surematud jumalad annaksid sulle selle mõtte! Ehk küll ma näen, kui, hirmutatud minu kõnest, sa otsustad minna maapakku, milline vihatorm ähvardab meid, kui mitte praegusel ajal, kuna värskelt on meeles sinu roimad, siis tulevikus. Aga olgu nii, kui ainult see oleks eraõnnetus ja riigi hädaohtudest lahus. Aga ei või nõuda, et sind liigutaksid sinu patud, et sa kardaksid seaduste karistusi, et sa riigi ajanõuetele (huvidele) järgi annaks. Sest sina, Catilina, juba ei ole niisugune, et sind oleks hoidnud kunagi tagasi kas häbi teotusest, või kartus hädaohust, või mõistus
23 hullusest. — Sellepärast, nagu tihti juba rääkisin, asu teele, ja

kui tahad minu, oma vaenlase vastu, nagu ennustad, viha õhutada, mine otseteed maapakku; vaevalt kannan (ära) inimeste jutte, kui seda teed; vaevalt sellele vihakoormale seisan vastu, kui konsuli käsul lähed maapakku. Kui sa aga väga tahad teenida minu kiitust ja au, mine välja õnnetu (väljakannatamatu) kurjategijate salgaga, mine Manliuse juure, ässita rikutud kodanikke, eraldu häist, alga isamaaga sõda, rõõmustu autust röövimisest, et oleks näha, et sina minu poolt ei ole võõraste juure välja aetud, vaid kutsutud omaste (tuos) juure. — Kuid miks 24
ma kutsun sind, kelle poolt juba ma tean olevat ette saadetud (inimesed), et nad sõjariistus ootaksid sind Aureeliuse turu juures? kellel, ma tean, on tingitud ja määratud Manliusega (kohtamise jaoks) päev? kelle poolt, ma tean, on ette saadetud isegi see hõbedane kotkas, kes on hukatusttoov, usun, ja saatuslik sinule ja kõigile sinu pooldajaile (tuis) ja kelle jaoks sinu kodus oli valmistatatud püha koht? Kuidas võiksidki sa kauem olla ilma selleta, keda harilikult palusid, kui läksid tapma, kelle altaritelt tihti selle patuse parema käe kodanikkude surmamiseks välja sirutasid (üle kandsid)?

X. Lõppeks lähed ükskord (sinna), kuhu sind juba am- 25
mugi kiskus see sinu ohjeldamatu ja hull iha, sest ega see asi (sõda isamaa vastu) ei too sulle kurvastust, vaid mõnesugust uskumatut häämeelt. Selleks meeletuseks loodus sünnitaski sinu, tahe harjutas, saatus hoidis. Mitte kunagi sina ei soovinud rahu, isegi mitte sõda, kui ta ei olnud nurjatu. (Sõna-sõnalt: Mitte kunagi sina ei ihaldanud mitte üksnes rahu, vaid isegi mitte sõda, kui ta ei olnud nurjatu.) Sa hankisid autute salga, koostatud hukkunuist ja mitte üksnes kõigest õnnest, vaid isegi lootusest põlatuist. — Millist lõbu siin maitsed! millistest rõõmu- 26
dest kargad! kui suures häämeeles hullud (joovastud), kui nii suures omaste hulgas sa ei kuule ega näe ühtki (kedagi) häid inimest! Omad (juhtumi), kus näitaksid seda oma ülikuulsat võimet kannatada nälga, külma, igasugust puudust, milledest lühikese ajaga tunned end kurnatud olevat. — Niipalju tegin siis 27
ära, kui sind konsulikohalt eemale hoidsin, et ennem pagulasena võid katsuda riiki vallutada kui konsulina teda suruda ja et see, mis sinu poolt kuritegeliselt ette võetud, ennem röövimiseks kui sõjaks nimetati.

XI. Nüüd, senaatorid, et mõnesugust peaaegu õiglast isamaa kaebust enesest paludes pühalikult eemaldaksin, olge häid,

tajuge hoolsasti, mida ma ütlen, ja (kõik) seda sügavalt oma hingede ja mõtetega käsitage. Ja tõesti, kui isamaa, mis mulle on palju kallim kui mu elu, kui kogu Itaalia, kui terve riik minuga nõnda räägiks: „Marcus Tullius, mida sa teed? Kas sa selle, kelle tunnistasid vaenlaseks, kelles näed sõja tulevast juhti, keda tunned oodatavat kui pealikut vaenlaste laagris, kuriteo kordasaatja, vandenõu peamehe, orjade ja hukkunud kodanikkude ässitaja, lubad ära minna, et näiks, (nagu) ei olekski (ta) sinu poolt linnast välja saadetud, vaid linna saadetud? Kas sa ei käse teda mitte vangi panna, mitte viibimata surmata,
28 mitte kõige hirmsama surmanuhtlusega karistada? — Mis lõppeks takistab sind? Kas mitte esivanemate komme? Aga õige tihti isegi eraisikud karistasid selles riigis kardetavaid kodanikke surmaga. Või seadused, mis välja antud rooma kodanikkude karistamise suhtes? Aga mitte kunagi (need), kes riigist lahti löönud, selles linnas ei ole hoidnud alal kodanikkude õigusi. Või (ehk) sa kardad järeltulijate põlgust? Kuid väga toreda tänu tood rooma rahvale, kes sinu, tundmatu inimese, ilma igasuguse esivanemate teeneta, tõstis nii vara kõrgema võimu tippu kõiki auastmeid mööda, kui viha või mõne muu ohu kartuse pärast
29 põlgad oma kodanikkude päästmist. — Aga kui ongi mingi vihakartus, kas (siis) on tarvis karta rohkem viha valjuse ja kindluse pärast (valjuse ja kindluse viha) kui loiduse ja kõlbmatuse pärast? Või kui Itaaliat laastatakse sõjast, linnu surutakse, majad põlevad, arvad, et sina siis ei põle vihatulest?"

XII. Neile pühimaile riigi sõnadele ja nende inimeste, kes samuti arvavad, mõtetele vastan lühidalt. Kui mina, senaatrid, oleksin parimaks pidanud Catilinat surmaga nuhelda, ma ei oleks annud sellele gladiaatorile (mõrtsukale) ühtki tundi kasutada elamiseks. Sest kui õige mõjukad mehed ja kuulsaimad kodanikud mitte ainult ei määrinud endid Saturninuse, Gracchuste ja Flaccuse ja paljude eelmiste verega, vaid koguni leidsid austamist, kindlasti ei olnud tarvis karta, et minu vastu tulevikus mingi viha oleks löönud laineid selle kodanikkude tapja surmamise pärast. Kuigi see mind väga ähvardaks, siiski olen olnud alati sel arvamisel, et voorusega tekitatud põlgus on au,
30 aga mitte põlgus. — Päälegi selles (senaatorite) seisuses on mõned, kes ei näe kas seda, mis ähvardab, või jälle seda, mida näevad, salgavad, kes toitsid Catilina lootust nõrkade arvamistega ja toetasid vandenõu tekkimist uskumatusega: nende eeskuju

on jälginud paljud, mitte üksnes autud, vaid ka vilumatud, kui mina teda oleksin karistanud, need oleksid ütelnud, et (teda) on koheldud karmilt ja türanni (kuninga) kombel. Nüüd veendun, (et) kui tema saabub Manliuse laagrisse, kuhu ruttab, (siis) mitte keegi ei ole (enam) nii rumal, et ta ei näeks, et vandenõu on juba olemas, mitte keegi nii autu, kes mitte ei tunnistaks. Aga üksinda selle surmamisega, saan aru, võib see tõbi riigis vähe taganeda, aga mitte jäävalt sumbuda. Kui aga ta ise läheb välja ja viib enesega ühes omad ja sinna liidab igalt poolt kogutud hädalisi, kustub ja laguneb juba mitte ainult see riigi arenenud haigus, vaid ka kõigi pahede juur ja seeme.

XIII. Ja tõesti, juba kaua, senaatorid, keerleme nende 31
vandenõu ohtude ja intriigide keskel, aga ma ei tea, mil moel küpseks said meie konsulivalitsusel ja välja purskasid kõik roimad ja vana huilus ning jultumus (s.-sõnalt: aga ma ei tea, mil moel kõigi roimade ja vana hulluse ning jultumuse küpsus meie konsulivalitsuse aja peale purskas). Kui aga nii suurest röövsalgast see üks hävib, meil nähtavasti kergeneb, võib olla, mõneks lühikeseks ajaks mure ja kartus, oht aga jääb ja on lukustatud sügaval riigi soontes ja sisemuses. Nagu tihti inimesed, haiged raskest tõvest, kui nad värisevad kuumusest ja palavikust, juues külma vett, esialgu näivad kergenevat, pärast palju raskemalt ja hoogsamalt vaevlevad; samuti see tõbi, mis on riigil, kergeneb selle karistusega, (aga) hoogsamalt raskeneb, kui teised jäävad ellu.

Sellepärast mingu ära autud, lahutagu endid häist, kogu- 32
negu ühte kohta, eraldugu lõppeks müüriga meist, mida juba tihti olen rääkinud; lakaku varitsemast konsulit tema majas, ümbritsemast linna preetori tribunaali, mõõkadega piiramast senati hoonet, valmistamast süütenooli ja tõrvikuid linna süütamiseks, olgu igaühel lõppeks otsaesisele kirjutatud, mida ta mõtleb riigist. Luban teile, senaatorid, seda, et meil, konsulitel, on nii suur hool, teil nii suur mõju, rooma ratsanikkudel nii suur vahvus, kõigil häädel nii suur üksmeel, et Catilina lahkumisega näete kõik olevat tehtud avalikuks, valgustatud, maha surutud (ja) karistatud.

Järeldus.

Vaat neil ennustusil, Catilina, mine autusse ning nurja- 33
tusse sõtta riigi ülimaks hüveks, oma hädaks ning hukatuseks

ja nende hävinguks, kes on endid (se) ühendanud sinuga igas roimas ja tapmises. Sina, Jupiter, Romulusest püstitatud neilsamadel ettekuulutustel nagu see linn, (sina), keda meie õigusega nimetame selle linna ja riigi kaitsjaks (Statorem), sina hoiad kaugel teda ja tema kaaslasi omadest ja teistest templitest, kodanikkude elust ja varandusest ja mõistad inimesed, kes vaenulised häädele, isamaa vaenlased, Itaalia rüüstajad, ühendatud omavahel kuritegeliseks liiduks seadusevastase sidemega (s.-s.: kuritegude liiduks omavahel ja seadusevastaseks seltsiks ühendatud), igavesele piinamisele eluajal ja pääle surma (s.-s.: elusad ja surnud).

Sônastik.

I.

1. Quo usque (quousque) — kui kaua, mis ajani.
tandem — lõppeks.
abūtor, ūsus sum, 3[1] — ära kulutama, kurjasti tarvitama.
patientia, ae, f. — kannatus.
noster, tra, trum — meie.
quam — kui.
diu — kaua.
etiam — veel, ka, isegi.
furor, ōris, m. — hullus, meeletus, metsik viha.
iste, ista, istud — see (see sääl, see sinu).
elūdo, ūsi, ūsum, 3 — põiklema, kõrvale hoiduma, vältima, irvitama.
qui, quae, quod — kes, mis, missugune, milline.
ad — juures, juure, -ni.
finis, is, m. — piir.
quem ad finem — kui kaua, millise piirini.
sese = se — end, ennast.
effrenātus, 3[2] — ohjeldamatu, isemeelne.
iacto, 1 — viskama, kõigutama.
se iactāre — visklema, kõikuma hüplema, hooplema.
audacia, ae, f. — julgus, julgustumus, häbematus.
nihil — mitte sugugi.
ne — ei, ära (käskiva kõneviisi juures: *ne lege* — ära loe), kas (sõna lõpus).
nocturnus, 3 — öösine.
praesidium, ii, n. — kaitse, kaitsevägi, karaul.
urbs, urbis, f. — linn.
vigĭlia, ae, f. — valve, valvesalk, karaul, patrull, kulgsalk.
timor, oris, m. — hirm, kartus.
populus, i, m. — rahvas.
concursus, us, m. — kogunemine, kokkupõrge, lahing.
bonus, 3 — hää.
boni (cives) — patrioodid.
omnis, e — kõik, igaüks.
hic, haec, hoc — see (see siin, see minu).
munītus, 3 — kindlustatud, kindel, ohutu.
hăbeo, bui, bĭtum, 2 — omama, pidama.
senatus, us, m. — senat.

---

1 Kolmanda pöördkonna verb.
2 S. o. effrenatus, effrenata, effrenatum.

locus, i, m. — koht.
os, ōris, n. — suu, nägu.
vultus, us, m. — vaade, nägu, näoilme.
moveo, movi, motum, 2 — liigutama.
pateo, ui, 2 — avatud olema, ilmne olema.
consilium, ii, n. — plaan, kavatsus, nõu, nõupidamine, otsustamine.
non — ei, mitte.
sentio, nsi, nsum, 4 — tundma, märkama, nägema.
constringo, nxi, strictum, 3 — suruma, kinni siduma, taltsutama.
iam — juba.
scientia, ae, f. — teadmine, teadus.
teneo, tenui, tentum, 2 — hoidma.
coniurātio, ōnis, f. — vandenõu, ühise vande andmine.
video, vīdi, vīsum, 2 — nägema.
quid — mis.
proximus, 3 — lähim.
superior, ius (komparatiiv sõnast *superus*) — endine, eelmine, ülemine.
nox, noctis, f. — öö.
ago, ēgi, actum, 3 — ajama, tegema, toimetama.
ubi — kus.
sum, fui, esse — olema.
convoco, 1 — kokku kutsuma.
capio, cēpi, captum, 3 — võtma.
consilium capĕre — nõuks võtma, otsustama.
ignoro, 1 — mitte teadma.
arbitror, 1 — mõtlema, arvama.

2. Tempus, ŏris, n. — aeg.
mos, mōris, m. — komme.
intellego, lexi, lectum, 3 — aru saama, teadma.
consul, ŭlis, m. — konsul.
tamen — siiski.
vivo, vixi, victum, 3 — elama.
ĭmmo — ei, vastuoksa, muidugi, ja.
vero — tõesti, aga siiski.
immo vero — seda on vähe.
etiam — koguni.
venio, vēni, ventum, 4 — tulema.
fio, factus sum, fieri — olema, sündima, saama, tehtama.
publĭcus, 3 — avalik, seltskondlik, ametlik.
partĭceps, cĭpis — osavõtja.
fit particeps — on osavõtja.
nota, 1 — tähistama, märkima.
designo, 1 — määrama.
ocŭlus, i, m. — silm.
ad — jaoks, -le, -ks.
caedes, is, f. — tapmine, hukk, surm.
unusquisque — igaüks.
autem — aga.
fortis, e — tugev, vahva.
vir, viri, m. — mees.
satisfacio, fēci, factum, 3 — rahuldama.
res publica, rei publicae, f. — üldine asi, riik, vabariik.
videor, vīsus sum, 2 — näima.
si — kui.
fŭror, oris, m. — märatsemine.
ac — ning, ja (h ja täishäälikute ees ei esine).
telum, i, n. — nool, mõõk, sõjariist.

vito, 1 — vältima, kõrvale hoiduma.
mors, mortis, f. — surm.
dūco, xi, ctum, 3 — viima, juhtima.
ad mortem ducere — surmama, surma saatma.
inssus, us, m. — käsk.
iam pridem — juba ammugi.
oportet, tuit, 2 — on tarvis, peab.
conferō, tŭli, lātum, ferre — koguma, kokku kandma, juhtima.
pestis, is, f. — tõbi, katk, haigus, hukatus, häda.
machĭnor, 1 — sepitsema, välja mõtlema, mõtisklema.

3. An — kas, või.
amplus, 3 — lai, avar, suur, kuulus.
amplissimus, 3 — kõrgeauline.
pontĭfex, fĭcis, m. — ülempreester.
pontifex maximus — kõige vanem ülempreester.
mediocrĭter — mõõdukalt, vähekesi.
labefacto, 1 — vapustama, kõigutama.
stătus, ūs, m. — seis, alus, maksev kord.
privatus, 3 — eraisik, era-, mitteametlik.
interficio, feci, fectum, 3 — surmama, tapma.
orbis, is, m. — ring.
orbis terrae — maa ring, maailm.
atque — ja, ning.
incendium, ii, n. — tulekahju, põletamine, tuli.
vasto, 1 — laastama, rüüstama.
cupio, īvi (ii), itum, 3 — soovima, ihaldama, tahtma.
perfero, tŭli, lātum, ferre — ära kandma, kannatama.
nam — sest, sest et.
ille, illa, illud — see (see sääl, see tema, too).
nĭmis — liig.
antīquus, 3 — vana, vanaaegne.
praetereo, ii, ĭtum, 4 — mööda minema, vahele jätma, vaikima.
quod — et, et nagu, sest et, see ... et.
novus, 3 — uus.
res novae — uuendused, riigipööre.
studeo, dui, 2 — püüdma, tikkuma, õppima, usinasti tegema.
manus, us, f. — käsi, võim, salk, pande.
suus, sua, suum — oma.
occīdo, cīdi, cīsum, 3 — tapma, hukkama.
quondam — muiste, kunagi ennem, ükskord, vanasti, kord.
virtus, ūtis, f. — voorus, vahvus.
ut — et.
acer, acris, acre — vali, terav, terane, karm, julm.
supplicium, ii, n. — karistus, surmamine.
cīvis, is, m. — kodanik.
perniciōsus, 3 — kahjulik, hukkav, hävitav.
acerbus, 3 — kibe, mõru, vihane, karm, julm.

hostis, is, m. — vaenlane.
coërceo, cui, cĭtum, 2 — tagasi hoidma, ohjeldama, taltsutama.
consultum, i, n. — määrus, otsus.
vehemens, ntis — hoogne, äge, vali.
gravis, e — raske, tähtis, kaaluv.
desum, defui, deesse — puuduma.
auctorĭtas, ātis, f. — mõju, otsus, autoriteet.
neque — ja ei, ka ei, ega.
ordo, ordinis, m. — kord, seisus, ordu.
dico, xi, ctum, 3 — rääkima, ütlema.
aperte — avalikult, otsekohe.
nos consules desumus — meie, konsulid, ei täida oma kohust.

II.

4. Decerno, decrēvi, decrētum, 3 — otsustama, määrama.
video, vīdi, vīsum, 2 — nägema, ette nägema, vaatama, hoolitsema, märkama.
detrimentum, i, n. — kahju, kaotus.
nullus, 3 — ei (mitte) ükski.
intercedo. cessi, cessum, 3 — mööduma, vahele astuma.
quidam, quaedam, quoddam — mõni, mõnesugune.
seditio, onis, f. — tüli, lahkuminek, mäss, vastuhakkamine.
suspicio, onis, f. — kahtlustus, kahtlustamine.
clārus, 3 — selge, kuulus.
păter, tris, m. — isa.
avus, i, m. — vanaisa.
maior, maius (komparatiiv sõnast *magnus*) — suurem, vanem.
maiores, um, m. — esivanemad.
liberi, liberorum, m. — lapsed.
consularis, e — konsuli-, endine konsul.
similis, e — sarnane.
permitto, misi, missum, 3 — lubama, hoolele andma.
rem publicam permittere — riigikaitse volitusi andma.
num — kas.
dies, ei, m. — päev.
dies, ei, f. — tähtpäev, määratud päev.
postea — pärast, pärast seda.
tribunus, i, m. — tribuun.
plebs, plebis, f. — lihtrahvas, mass, pleebs.
tribunus plebis — rahvatribuun, nende kohus oli kaitsta lihtrahva kasusid rikaste vastu.
praetor, oris, m. — preetor, ülemkohtunik, konsuli järgmine auaste.
poena, ae, f. — karistus.
remoror, 1 — viibima, aega viitma.
at — aga, selle eest, ikkagi.
vicesimus, 3 — kahekümnes.

patior, passus sum, 3 — kannatama, lubama.
hebēsco, —, —, 3 — nürinema (mõned vormid puuduvad)
acies, ei, f. — teravik, teravus, noatera.
auctoritas, atis — otsus.
enim — ju, sest, sest et.
modus, i, m. — mõõt, mood, viis.
huiusce modi = huius modi — niisugune.
vērum — tõesti, tõeliselt, aga siiski.
inclūdo, usi, usum, 3 — lukustama, kinni panema.
tabula, ae, f. — tahvel, seadustahvel, dokument, akt.
tamquam — nagu, just kui.
vagīna, ae, f. — tupp.
recondo, didi, ditum, 3 — peitma, salgama.
ex — seest, -st, järgi, põhjal.
confestim — viibimata, otsekohe.
convenio, veni, ventum, 4 — kogunema, kooskõlas olema.
convenit — peab, on kohane.
depono, posui, positum, 3 — ära heitma, käest ära panema.
sed — aga, vaid.
confirmo, 1 — kõvendama, kindlustama.
cupio, ivi, itum, 3 — soovima.
conscribo, ipsi, iptum, 3 — üles kirjutama, koguma.
patres conscripti — senaatorid.
clemens, entis — andeksandlik, armulik, tasane, pehme.
tantus, 3 — nii suur, nii tähtis.
periculum, i, n. — oht, hädaoht.
dissolvo, sõlvi, solūtum, 3 — lahti siduma, vallandama, vabastama.
dissolutus, 3 — hooletu, lodev, nõrk, saamatu.
ipse, ipsa, ipsum — ise.
nequitia, ae, f. — nõrkus, kõlbmatus, kõlvatus.
condemno, 1 — süüdistama, hukka mõistma.
inertia, ae, f. — loidus, oskamatus, tegevusetus.

5. Castra, orum, n. — laager, sõjaväe laager.
contra — vastu.
fauces, ium, f. — lõuad, suu, kurk, kitsus, kuristik.
colloco, 1 — paigutama, asetama.
cresco, crēvi, crētum, 3 — kasvama, suurenema.
singuli, ae, a — ühekaupa, igaüks eraldi.
in dies singulos — iga (üksiku) päevaga, päev-päevalt.
numerus, i, m. — arv, number.
is, ea, id — see, tema.
imperator, oris, m. — käskija, pealik, ülemjuhataja.
dux, ducis, m. — juht, pealik.
moenia, ium, n. — müürid, linnaseinad.
intra — sees, vahel.
adeo, — seni, isegi.
intestīnus, 3 — sisemine.
aliqui, aliqua, aliquod — mingisugune, mõnesugune.
cotidie — iga päev.

pernicies, ei, f. — kadu, hukk, hukatus.
mōlior, 4 — kohalt nihutama, pingutama, sepitsema, mõtisklema, mõtteid mõlgutama.
iam — juba.
comprehendo, ndi, nsum, 3 — kinni võtma, ümber haarama.
iubeo, iussi, iussum, 2 — käskima.
crēdo, credĭdi, credĭtum, 3 — uskuma, arvama, mõtlema.
vereor, veritus s. 2 — kartma, hirmuma.
potius — ennem, parem.
sērus, 3 — hiline.
quisquam, quidquam — keegi, miski.
crudēlis, e — halastamatu, karm, julm, hirmus.
facio, fēci, factum, 3 — tegema.
verum — aga, kuid.
certus, 3 — teatud, tuntud, kindel.
causa, ae, f. — põhjus.
nondum — mitte (ei) veel.
adduco, uxi, uctum, 3 — viima, sundima, juhtima, külge tõmbama.
tum — siis.
denique — lõppeks.
cum — kui, sest et, kuna, siis kui.
nemo — ei keegi, mitte ükski.
tam — nii.
improbus, 3 — autu.
perdĭtus, 3 — kõlvatu, rikutud, nurjatu, hukkunud, lootusetu.
invenio, veni, ventum, 4 — leidma.
possum, potui, posse — võima, teha saama.
ius, iuris, n. — õigus, kohus.
iure — õiguse järgi, õiglaselt.
fateor, fassus s., 2 — tunnistama, üles tunnistama.

6. Defendo, ndi, nsum, 3 — kaitsema.
audeo, ausus s., 2 — julgema.
ita — nii.
multus, 3 — tihe, sage.
multi — mitmed, paljud, tihedad.
firmus, 3 — kindel, tugev.
obsido, sēdi, sessum, 3 — piirama, ümbritsema, ümber istuma.
commoveo, movi, motum, 2 — liigutama.
auris, is, f. — kõrv.
sic — nii, nagu.
adhuc — seni, siiani.
speculor, 1 — vaatlema, luurama.
custodio, 4 — valvama, kaitsma, hoidma.

III.

Et enim — ja tõesti, ja nii.
at enim — aga tõesti.
iam — nüüd.
amplius (komparatiiv sõnast *ample*) — enam, edasi.
exspecto (expecto), 1 — ootama.
nox, noctis, f. — öö.
tenebrae, arum, f. — pimedus.
obscuro, 1 — pimestama, varjama, peitma.

coeptus, us, m. — algatus, ettevõte.
nefārius, 3 — jumalakartmatu, patune, ülekohtune.
nec — ega, ja ei.
domus, us, f. — maja.
paries, etis, m. — sein.
contineo, tinui, tentum, 2 — kinni pidama.
vox, vocis, f. — hääl, sõna, kõne.
illustro, 1 — valgustama.
erŭmpo, erūpi, erŭptum, 3 — hooga välja tungima, levima.
muto, 1 — muutma.
mens, mentis, f. — mõistus, mõte, kavatsus, meeleolu, vaim.
obliviscor, oblitus s., 3 — unustama.
iucendium, ii, n. — tulekahju.
teneo, ui, tentum, 2 — hoidma.
undique — igalt poolt.
lux, lucis, f. — valgus, päev.
clarus, 3 — selge.
licet, licuit (licitum est), 2 — võib, on lubatud.
recognōsco, nōvi, nĭtum, 3 — eritlema, arutama, uurima, vaatlema.

7. Memini, meminisse — meeles olema, mäletama.
arma, orum, n. — sõjariistad.
satĕlles, lĭtis, m. ja f. — ihukaitsja, kaaslane, osanik, teeseltsiline.
atque — ja, ning.
administer, tri, m. (ad + manus) — see, kes on käe juures: abiline, teener.
num — kas.
fallo, fefelli, falsum, 3 — petma.
id me fallit — ma eksin selles.
atrox, ōcis — tume, kole, metsik, hirmus, kohutav.
tamque — ja nii.
incredibilis, e — uskumatu.
verum — või isegi, aga.
multo magis — palju enam.
admiror, 1 — imestama.
optimates, tium, m. ja f. — optimaadid, aristokaadid, isandad, tähtsamad.
confero, tuli, latum, ferre — ühte kohta koguma, edasi lükkama.
tum — siis.
cum — kuna.
princeps, cipis — esimene, esimese järgu kodanik, tähtis isik, ülem, pää-.
civitas, atis, f. — riik.
conservo, 1 — alles hoidma, päästma.
reprimo, pressi, pressum, 3 — litsuma, suruma, sumbutama, takistama, vastu töötama.
profugio, gi, gitum, 3 — põgenema.
infitior, 1 — eitama, mitte tunnistama, salgama.
diligentia, ae, f. — hool, ettevaatus.
circumclūdo, ūsi, ūsum, 3 — ümbritsema.
commoveo, movi, motum, 2 — liigutama.
discessus, us, m. — taganemine, äraminek.
ceterus, 3 — ülejäänud, muu.

remaneo, nsi, nsum, 2 — jääma.
contentus, 3 — rahuldunud, rahul.

8. Occupo, 1 — vallutama.
impetus, us, m. — kallaletung, pealetung.
confido, fisus s., 3 — lootma, kindlasti lootma, arvama, kindel olema, uskuma.
colonia, ae, f. — koloonia, asundis.
custodia, ae, f. — hoid, valve, karaul, arest.
munio, 4 [1] — kindlustama.
ago, ēgi, actum, 3 — ajama, tegema, rääkima.
cogito, 1 — mõtlema, mõtisklema.
plane — lausa, täiesti, selgesti, vabalt.

IV.

Superior, oris (komparatiiv sõnast *superus*) — ülemine, eelmine.
iam — juba, nüüd, edasi, veel, kohe.
intellĕgo, lexi, lectum, 3 — aru saama, mõistma.
vigilo, 1 — valvama, mitte magama, hoolitsema.
acrius (komparatiiv sõnast *acriter*) — teravamalt, terasemalt, hoolsamalt.
salus, utis, f. — hää-olu, päästmine, pääs.
pernicies, ei, f. — hukk, kadu.
dico, xi, ctum, 3 — rääkima, ütlema, kinnitama,
prior, oris — esimene kahest, eelmine.
falcārius, ii, m. — sirbi-, vikatitegija, sepp.
obscūre — pimesi, tumedalt, segaselt.
eodem — sinnasamasse.
complures — väga paljud.
amentia, ae, f. — mõttetus, lollus.
scelus, eris, n. — kuritegu, roim.
socius, ii, m. — liitlane, osanik, seltsiline.
nego, 1 — eitama.
taceo, cui, citum, 2 — vaikima.
convinco, vīci, victum, 3 — veenma.
una — ühes.

9. Deus, dei, m. — jumal.
dī — jumalad.
ubinam — kus.
gens, ntis, f. — suguharu.
ubinam gentium — kus inimeste hulgas, kus maailma otsas.
vivo, vixi, victum, 3 — elama.
hic — siin.
sanctus, 3 — püha.
interĭtus, us, m. — hukatus.
adeo — isegi, niivõrd.

1 Korrapärane neljanda pöördkonna verb.

exĭtium, ii, n. — häving, hukatus.
cogito, 1 — mõtlema, mõtteid mõlgutama.
sententia, ae, f. — arvamine.
rogo, 1 — küsima.
dudum — ammugi, ennem.
ferrum, i, n. — raud, mõõk.
trucīdo, 1 — surnuks lööma, surmama.
oportet, tuit, 2 — on vaja, on tarvis, peab.
nondum — mitte veel, ei veel.
vulnero, 1 — haavama.
igĭtur — nii siis, järelikult.
distrĭbuo, ui, utum, 3, — jaotama, jagama.
pars, partis, f. — osa.
statuo, ui, utum, 3 — otsustama, panema, määrama.
quisque — igaüks, keegi.
proficiscor, fectus sum, 3 — minema, teele asuma.
placeo, cui, itum, 2 — meeldima, kohane olema.
delĭgo, lēgi, lectum, 3 — valima, välja valima.
relinquo, relīqui, relictum, 3 — jätma, põlgama, maha jätma.
edūco, xi, ctum, 3 — välja viima, ära viima.
discrībo, psi, ptum, 3 — ettekirjutama, määrama, jaotama.
confirmo, 1 — kinnitama.
exeo, il, itum, īre — välja minema, väljuma.
paulum — vähe.
nunc — nüüd, niisugusel ajal, niisugusel korral.
mora, ae, f. — viivitus, peatus.
reperio, peri, pertum, 4 — leidma.
eques, itis, m. — ratsanik.
cura, ae, f. — mure, hool.
libero, 1 — vabastama.
lux, lucis, f. — valgus.
paulo ante lucem — vähe enne valget.
lectŭlus, i, m. — voodi.
interficio, feci, fectum, 3 — tapma.
polliceor, citus s., 2 — lubama.

10. Vixdum — vaevalt, niipea kui.
coetus (coitus), us, m. — koosolek.
dimitto, misi, missum, 3 — laiali saatma.
comperio, peri, pertum, 4 — teada saama.
munio, 4 — kindlustama, kaitsma.
firmo, 1 — kindlustama.
excludo, usi, usum, 3 — kõrvaldama, mitte vastu võtma.
māne[1] n. (ei muutu) — hommik, hommikul.
salūto, 1 — tervitama.
summus, 3 (superlatiiv s. *superus*) — ülim, väga tähtis, tähtis.
praedico, ixi, ctum, 3 — ennustama.

1 Mõnes väljaandes puudub see sõna.

v.

Pĕrgo, perrēxi, perrēctum, 3 — edasi minema.
coepi, coepisse — algama.
egredior, egressus s., 3 — lahkuma, välja minema.
aliquando — kord, ükskord, lõppeks.
pateo, ui, 2 — lahti olema, avatud olema.
porta, ae, f. — värav.
nimium — liig.
desidĕro, 1 — näha soovima, soovima, ihaldama.
educo, xi, ctum, 3 — välja viima, ära viima.
minus (komparatiiv sõnadest *paulum* ja *parum* — vähe ja liig vähe) vähem.
si minus — kui mitte.
plurimus (superlatiiv sõnast *multus*) — kõige suurem, võimalikult suurearvuline.
purgo, 1 — puhastama.
metus, us, m. — hirm, kartus.
dummodo — kui ainult.
inter — vahel.
murus, i, m. — müür.
intersum, fui, esse — vahel olema.
versor, 1 — elama, olema, keerlema.
diutius (komp. sõnast *diu*) — kauem.
possum, potui, posse — võima, teha saama.
fero, tuli, latum, ferre — kandma, kannatama.
patior, passus s., 3 — kannatama, lubama.
sino, sivi, situm, 3 — lubama, laskma.

11. Immortalis, e — surematu.
Jupiter, Jovis, m. — Jupiter.
Stator, ōris, m. — nii kutsuti ka Jupiterit, päästja.
antiquus, 3 — muistne, vanaaegne, vana.
custos, ōdis, m. ja f. — vaht, hoidja, kaitsja.
gratia, ae, f. — tänu, armsus, meeldivus.
taeter, tra, trum — vastik, jälk, häbistav.
horribilis, e — hirmus.
infēstus, 3 — vaenulik, ohtlik.
pestis, is, f. — katk, haigus, tõbi.
totiens — nii mitu korda.
effugio, fugi, fugitum, 3 — ära põgenema, pääsema.
saepius (komp. sõnast *saepe*) — tihem.
periclitor, 1 — riskima, ohtu viima, proovima, katsetama.
designo, 1 — määrama.
consul designatus — konsuliks valitud, määratud.
insidior, 1 — varitsema, kimbutama, peidus istuma, kurikavalalt kimbutama.
publicus, 3 — seltskondlik, üldine, avalik, riiklik, ametlik.
defendo, ndi, nsum, 3 — kaitsema.

proximus, 3 — lähim, viimane.
comitia consularia — rahvakoosolekud konsulite valimiseks.
campus, i, m. — väli.
competītor, oris, m. — võistleja.
volo, volui, velle — tahtma.
comprimo, pressi, pressum, 3 — litsuma, sumbutama, suruma.
conatus, us, m. — püüe, katse.
nefarius, 3 — patune, roojane, jumalakartmatu, seadusevastane.
amicus, i, m. — sõber.
copiae, arum, f. — sõjaväed, abinõud.
tumultus, us, m. — ärevus, kära, segadus, paanika.
concito, 1 — ärritama, tekitama.
denique — lõppeks.
quotienscumque — iga kord kui, kui mitu korda ka.
peto, petīvi, petītum, 3 — paluma, kallale tikkuma.
per me — (mina) omal jõul, oma abinõudega.
obsisto, obstĭti, obstĭtum, 3 — vastu seisma, takistama, vastu panema.
quamquam — ehk küll.
pernicies, ei, f. — kadu, hukk.
calamĭtas, ātis, f. — häda, viletsus, õnnetus.
coniungo, nxi, nctum, 3 — siduma, ühendama.

12. Aperte — avalikult.
universus, 3 — terve, kõik, kogu.
peto, tīvi, tītum, 3 — ähvardama.
templum, i, n. — tempel, jumalakoda.
tectum, i, n. — katus, maja, hoone.
vita, ae, f. — elu.
omnis, e, f. — kõik.
totus (gen. totīus), 3 — terve, kogu.
civis, is, m. — kodanik.
exitium ii, n. — lõpp, ots, häving, hukatus.
vastĭtas, ātis, f. — rüüstamine.
voco, 1 — kutsuma.
quare (qua-re) — sellepärast.
quoniam — sest et.
primus, 3 (superlatiiv s. *prior*) — esimene (paljudest), kõige esimene, tähtsaim.
imperium, ii, n. — võim.
disciplina, ae, f. — distsipliin, vali kord.
proprius, 3 — omane, vastav, kohane.
severĭtas, ātis, f. — valjus, karmus
lenius (komp. s. *lenis*) — kergem, tasasem, pehmem.
communis, e — üldine.
utilis, e — kasulik.
nam — sest et, tõesti.
resideo, sēdi, sessum, 2 — istuma, jääma, püsima.
coniurator, oris, m. — vandenõulane, vandeseltslane.
iam dudum — juba ammugi.
hortor, 1 — manitsema, nõu andma, veenma, soovitama.

exhaurio, hausi, haustum, 4 — vett välja tõstma, tühjendama, kõrvaldama.
comes, itis, m., f. — (tee)seltsiline, osanik.
perniciosus, 3 — kardetav.
sentīna, ae, f. — laeva alumine osa, kuhu koguneb mustus; mustus, pori; põhjakiht, jätised.

13. Dubito, 1 — kahtlema, kõhklema.
impero, 1 — käskima.
spons, spontis, f. — tahe, soov; tarvitusel ainult ablatiiv — *sponte*.
tua sponte — vabatahtlikult, sinu oma algatusel.
interrŏgo, 1 — küsima.
exsilium ii, n. — maapagu, väljaajamine (maalt).
consŭlo, lui, ultum, 3 — nõu küsima, aru pidama.
suadeo, asi, asum, 2 — nõu andma, soovitama.

VI.

Delecto, 1 — rõõmustama, lõbustama.
extra — väljaspool, (peale).
perdĭtus, 3 — rikutud, kõlvatu, hukkunu.
homo, hominis, m. — inimene.
metuo, ui, 3 — kartma.
odi, odisse — vihkama, põlgama, mitte sallima.
nota, ae, f. — märk, plekk.
domestĭcus, 3 — kodune, perekondlik.
turpitūdo, ĭnis, f. — häbitegu, alatus, häbi.
inuro, ussi, ustum, 3 — sisse või külge põletama.
dedĕcus, ŏris, n. — autus, teotus, häbiasi.
haereo, haesi, haesum, 2 — külge rippuma jääma, kleepuma.
fama, ae, f. — kuulujutt, kuulsus.
libīdo, dĭnis, f. — kirg, himu, iharus, kiimalus.
oculus, i, m. — silm, vaade.
facĭnus, ŏris, n. — kuritegu, roim.
unquam — kunagi.
flagitium, ii, n. — jälkus.
corpus, ŏris, n. — keha.
absum, afui, abesse — puuduma.
adulescentulus, i, m. — noormees.
corruptēla, ae, f. — korruptsioon, kõlberüüste.
illecĕbra, ae, f. — meelitis.
irretio, 4 — võrgutama.
fax, facis, f. — tõrvik.
praefero, tŭli, lātum, ferre — ees kandma.

14. Nuper — hiljuti.
superior, oris — endine, eelmine, ülemine.
uxor, uxōris, f. — naine, abikaas.
novus, 3 — uus.

nuptiae, arum, f. — pulm, abielu.
vacuefacio, fēci, factum, 3 — tühjendama.
nonne — kas mitte.
alius, alia, aliud — mõni teine mitmest.
incredibilis, e — uskumatu.
scelus, ĕris, n. — roim.
cumŭlo, 1 — kuhjama, kroonima.
praetermitto, mīsi, missum, 3 — vahele jätma.
facile — kergesti, hõlpsasti.
patior, passus s., 3 — kannatama, lubama, nõus olema.
sileo, ui, 2 — vaikima.
immanĭtas, ātis, f. — hiiglasuurus, määratus, koledus.
exsisto, stiti, —, 3 — olemas olema, välja astuma, näha olema, tehtama.
vindico, 1 — kätte maksma, karistama.
videor, visus s. 2 — näima.
ruina, ae, f. — katastroof.
ruinae (pl.) — varemed.
fortunae, arum, f. — varandus.
impendeo, —, —, 2 — rippuma, (kukkuda) ähvardama.
sentio, sensi, sensum, 4 — tundma.
ignominia, ae, f. — kõlvatus, autus, teotus.
vitium, ii, n. — patt, vigastus, viga, pahe.
difficultas, ātis, f. — raskus, häda, puudus.
summa res publica — rahva ülim asi.
pertineo, tinui, tentum, 2 — puutuma, ulatuma.

15. Spirĭtus, us, m. — hing, hingamine, sissehingamine.
caelum, i, n. — taevas, õhk.
incundus, 3 — meeldiv, rõõmustav.
nemo, nemĭnis — ei keegi, ei ükski.
nescio, 4 — mitte teadma.
pridie — eelpäeval.
sto, steti, statum, 1 — seisma.
comitium, ii, n. — vähem plats foorumil Kapitooliumi juures, seal peeti rahvakoosolekuid. Tema külge liitus hoone *(curia Hostilia)*, kus senat pidas oma koosolekuid.
comitia (pl.), orum, n. — rahvakoosolek.
telum, i, n. — sõjariist.
princeps, cĭpis — esimene, tähtis isik, vanem.
paro, 1 — valmistama.
mens, ntis, f. — mõistus, mõte, arvamine, arusaamine.
fortuna, ae, f. — õnn, saatus.
omitto, misi, missum, 3 — vahele jätma, ära kaotama.
obscūrus, 3 — pime, tume, tundmatu.
neque . . . non — ja.
committo, misi, missum, 3 — korda saatma, tegema.
quotiens — (kui) mitu korda.
conor, 1 — püüdma, proovima, katsuma.
quot — (kui) mitu.

petītio, ōnis, — püüe, katse, kallaletung.
conicio, ieci, iectum, 3 — juhtima, seadma, hunnikusse pilduma.
vito, 1 — vältima, kõrvale hoiduma.
parvus, 3 — väike.
declinātio, ōnis, f. — käänang, käänak.
aio, ais, ait, aiunt — rääkima.
effūgio fūgi, fugĭtum, 3 — pääsema, kõrvale hoiduma, vältima.
assequor, secūtus s., 3 — taga ajama, jälgima, kätte saama, saavutama.
desisto, stĭti, stĭtum, 3 — lakkama.

16. Extorqueo, torsi, tortum, 2 — ära kiskuma, välja pöörama.
sica, ae, f. — põueoda, puss.
excido, idi, 3 — välja kukkuma.
casus, us, m. — juhtum.
elabor, lapsus s., 3 — välja kukkuma, välja libisema.
quidem — muidugi, tõesti.
initio, 1 — pühitsema, pühendama.
sacrum, i, n. — püha komme.
devŏveo, vōvi, vōtum, 2 — tõotama jumalusele, ohverdama.
defīgo, fixi, fixum, 3 — sisse torkama, külge kinnitama.

VII.

Vero — aga, kuid, siiski.
loquor, cūtus s., 3 — rääkima.
odium, ii, n. — vihkamine, viha, põlgus, sallimatus.
permoveo, movi, motum, 2 — tugevasti liigutama, ärritama.
debeo, ui, itum, 2 — võlgnema, pidama.
misericordia, ae, f. — kaastundmus, halastus.
paulum — vähe, vähesus.
paulo ante — vähe enne.
frequentia, ae, f. — arvurikkus, arvurikas kogu.
tot — niipalju.
amicus, i, m. — sõber.
necessārius, 3 — hädatarvilik, tuttav, sõber.
salūto, 1 — tervitama.
memoria, ae, f. — mälu.
contingo, tigi, tactum, 3 — puutuma, juhtuma.
contumēlia, ae, f. — sõimamine, teotamine, haavamine.
gravis, e — raske, kare.
iudicium, ii, n. — otsus, arvamine.
taciturnĭtas, ātis, f. — vaikimine.
opprimo, pressi, pressum, 3 — kokku suruma, puruks litsuma, hävitama.
adventus, us, m. — tulek, kohalejõudmine.
subsellium, ii, n. — pink, iste.
persaepe — ülitihti.
constĭtuo, ui, ūtum, 3 — otsustama, määrama.

simul atque — vaevalt, niipea kui.
assido, sēdi, sessum, 3 — istuma, istet võtma.
nudus, 3 — alasti, paljas, tühi.
inānis, e — tühi.

17. Servus, i, m. — ori, teener.
mehercule — vannun Herkules'e nimel.
pactum, i, n. — leping.
isto pacto — niiviisi.
metuo, ui, 3 — kartma.
arbitror, 1 — arvama, mõtlema.
iniuria, ae, f. — ülekohus, valskus.
suspicio, pexi, pectum, 3 — kahtlustama.
graviter — raskesti.
offensus, 3 — vihatud, põlatud, haavatud.
careo, ui, 2 — ilma olema, ilma jääma, (põgenema).
aspectus, us, m. — vaade, pilk.
infestus, 3 — vaenulik.
oculus, i, m. — silm, pilk.
conspicio, spexi, spectum, 3 — nägema, vaatama, vaatlema, vahtima.
malo, lui, malle — eelistama, väga tahtma; enam, rohkem tahtma, soovima.
conscientia, ae, f. — äratundmine, teadvus, südametunnistus.
agnosco, nōvi, nītum, 3 — tunnustama, ära tundma, teada saama, tunnistama.
iustus, 3 — õiglane, õige.
dubĭto, 1 — kahtlema, mitte otsustama.
mens, mentis, f. — mõte, vaim.
sensus, us, m. — tunne, märge, meel.
vulnero, 1 — haavama.
praesentia, ae, f. — juuresolek.
parens, ntis, m. ja f. — vanem, isa või ema.
timeo, ui, 2 — kartma.
ratio, onis, f. — mõistus, viis.
placo, 1 — rahuldama.
opīnor, 1 — arvama, lootma.
aliquo — kuhugi.
concēdo, cessi, cessum, 3 — ära minema.
patria, ae, f. — isamaa.
commūnis, e — üldine, ühine.
iudico, 1 — arvama, tunnustama.
parricidium, ii, n. — isatapmine, hukatus, kuritegu.
cogĭto, 1 — mõtlema.
vereor, verĭtus s. 2 — kartma.
sequor, secutus s., 3 — jälgima, alistuma.
vis, vim, vi, f. — jõud, võim, vägivald.
pertimesco, mui, 3 — hirmuma, kartma, kohkuma, h. tundma.

18. Tacĭtus, 3 — vaikne, käratu, vaikiv.
aliquot — mõni, mitu.
annus, i, m. — aasta.
exsisto, stĭti, 3 — välja astuma, tehtama.
flagitium, ii, n. — häbiasi.
nex, necis, f. — tapmine.

vexātio, ōnis, f. — piinamine, surve, vintsutamine.
direptio, ōnis, f. — riisumine, röövimine.
impunītus, 3 — karistamatu.
liber, era, erum — vaba, takistamatu.
neglego, exi, ectum, 3 — põlgama, tähelepanemata jätma, mitte hoolima.
lex, legis, f. — seadus.
quaestio, ōnis, f. — küsimine, ülekuulamine, kohtu-uurimine.
everto, ti, rsum, 3 — ümber lükkama, lõhkuma, hävitama.
perfringo, fregi, fractum, 3 — murdma, rikkuma, hävitama.
valeo, ui, valitum, 2 — terve olema, võimu omama, võima.
valuisti — sul oli julgust, võisid.
incrĕpo, (pāvi) pui, pĭtum, 1 — pragisema, krabisema, mürtsuma hakkama.
quidquid — ükskõik mis, vähe midagi.
quidquid increpuerit — vähemal krabinal.
ineo, ii (īvi), ĭtum, 4 — sisse minema.
inīre consilium — plaani koostama, kavatsust otsustama.
abhorreo, ui, 2 — kõrvale, kalduma, lahku minema, tagasi kohkuma.
discēdo, cessi, cessum, 3 — ära minema, lahkuma.
eripio, ripui, reptum, 3 — välja kiskuma, vabastama, päästma.
verus, 3 — õige, tõeline.
opprimo, pressi, pressum, 3 — rõhuma, litsuma, suruma.
falsus, 3 — vale, petlik.
desino, sivi (sii), situm, 3 — lakkama.

VIII.

19. Impetro, 1 — kätte saada püüdma, paluma.
etiam si — isegi siis, kuigi.
adhĭbeo, bui, bĭtum, 2 — tarvitama.
custōdia, ae, f. — valve, arest.
do, dĕdi, dătum, 1 — andma.
suspĭcio, ōnis, f. — kahtlustus.
habĭto, 1 — elama, asuma.
recĭpio, cēpi, ceptum, 3 — tagasi võtma, vastu võtma.
venio, vēni, ventum, 4 — tulema.
audeo, ausus s., 2 — julgema.
asservo, 1 — varjul hoidma, peitma.
rogo, 1 — küsima, paluma.
quoque — ka, samuti.
responsum, i, n. — vastus.
fero, tŭli, lātum — kandma, saama.
paries, ĕtis, m. — maja sein.
tutus, 3 — ohutu.
periculum, i, n. — oht, hädaoht.
moenia, ium, n. — linna müürid.
contĭneo, tĭnui, tentum, 2 — sisaldama, vahel olema.

repudio, 1 — ära tõukama, mitte vastu võtma.
sodālis, is, m. — sõber, seltsiline.
demĭgro, 1 — välja rändama, elama asuma, ära minema.
vidēlicet — nähtavasti, mõistagi, muidugi.
custōdio, 4 — kaitsema, hoidma.
diligens, ntis — hoolas.
suspicor, 1 — kahtlustama.
sagax, ācis — tundelik, läbinägev, haisutundja.
vindĭco, 1 — karistama, kätte maksma.
carcer, ĕris, m. — vangla, pime vangikoda.
vinctūlum, i, n. — side.
vincula (pl.) — vangirauad, pime vangikoda.
dignus, 3 — väärt, vääriv.

20. Emorior, mortŭus s, 3 — ära surema.
aequus, 3 — tasane, rahulik.
anĭmus, i, m. — hing.
aequo animo — rahulikult.
abeo, ii, itum, īre — ära minema.
aliqui, aliqua, aliquod — mõni teine.
terra, ae, f. — maa.
supplicium, ii, n. — karistus, surmamine.
iustus, 3 — õiglane.
debeo, bui, bĭtum, 2 — võlgnema, kohustatud olema.
debita supplicia — teenitud karistused.
fuga, ae, f. — põgenemine.
solitūdo, dinis, f. — üksindus.
mando, 1 — kätte usaldama.
refero, tŭli, lātum, ferre — tagasi kandma, teatama, esitama.
postŭlo, 1 — nõudma.
hic ordo — senat.
placeo, cui, cĭtum, 2 — meeldima, heaks arvama.
exsilium, ii, n. — maapagu.
obtempĕro, 1 — alistuma, sõna kuulma.
abhorreo, rui, 2 — vastikust tundma, mitte sobima.
mos, moris, m. — komme; mitmuses — karakter.
ecquid — kas.
attendo, ndi, ntum, 3 — tähele panema.
animadverto, rti, rsum, 3 — märkama.
silentium, ii, n. — vaikus, vaikimine.
voluntas, tātis, f. — tahe.
taceo, cui, cĭtum, 2 — vaikima.
perspicio, exi, ectum, 3 — nägema, läbi nägema.

21. Adulescens, ntis, m. — noormees.
iam — juba, nüüd, otsekohe.
ius, iuris, n. — õigus.
iure optimo — täie õigusega.
infĕro, tŭli, lātum, 3 — sisse kandma, kallale tungima, külge ajama.
inferre alicui manus, vim — vägivalda tarvitama kellegi vastu.

quiēsco, ēvi, ētum, 3 — puhkama, rahulik olema.
probo, 1 — heaks kiitma.
clamo 1 — kisendama, valjusti rääkima.
cārus, 3 — kallis, armas.
vilis, e — odav.
eques, equitis, m. — ratsanik.
honestus, 3 — aus.
circumsto, stĕti, 1 — ümber seisma.
studium, ii, n. — püüe, soov, hool, kalduvus, stuudium.
exaudio, 4 — kaugelt kuulma, kuulama.
vix — vaevalt.
contineo, nui, tentum, 2 — tagasi hoidma.
adduco, xi, ctum, 3 — ärritama, mõjutama.
pridem — enne seda, ammugi.
studeo, ui, 2 — püüdma.
usque ad — kuni.
porta, ae, f. — värav.
prosĕquor, secūtus s., 3 — saatama, järgnema, jälgima.

IX.

22. Quamquam — ehk küll, siiski, päälegi, kuid, muide.
loquor, locūtus, s., 3 — rääkima.
frango, frēgi, fractum, 3 — murdma.
unquam — kunagi.
corrigo, rexi, rectum, 3 — parandama.
medĭtor, 1 — mõtlema, kavatsema.
utinam — oh kui ometi.
mens, mentis, f. mõte.
duim, duis, duint — vananenud konjunktiivi vormid olevikus verbist: *do, dedi, datum*, 1 — andma, s. o. *dem, des, dent.*
etsi — ehk küll.
vox, vōcis, f. — hääl, sõna, kõne.
perterreo, ui, ĭtum, 2 — hirmutama.
induco, xi, ctum, 3 — sisse juhtima.
animum inducere — otsustama.
tempestas, ātis, f. — ajajärk, torm.
invidia, ae, f. — kadedus, põlgus, sallimatus, viha, pahameel.
si minus = si non — kui mitte.
praesens, ntis — praegune, käesolev.
recens, ntis — värske, hiljutine.
memoria, ae, f. — mälu.
scelus, ĕris, n. — kuritegu, roim.
posterĭtas, ātis, f. — tulevik, tulev põlv.
impendeo, —, —, 2 — üleval rippuma, ähvardama.
tantus, 3 — nii suur, nii tähtis.
dummodo — kui ainult.
calamĭtas, tātis, f. — häda, õnnetus, viletsus.
seiungo, nxi, nctum, 3 — lahutama.

vitium, ii, n. — patt, viga, puudus.
commŏveo, mōvi, mōtum, 2 — liigutama.
lex, legis, f. — seadus.
poena, ae, f. — karistus, trahv.
pertimesco, mui, 3 — kartma.
tempus, ŏris, n. — aeg, olukord.
cēdo, cessi, cessum, 3 — taganema, järgi andma, minema.
temporibus rei publicae cedĕre — riigi huvide kohaselt toimima, neile järgi andma.
postŭlo, 1 — nõudma, paluma.
pudor, ōris, m. — häbi.
turpitūdo, dĭnis, f. — autus, teotus.
ratio, ōnis, f. — mõistus.
furor, ōris, m. — märatsus, hullus.
revoco, 1 — tagasi kutsuma, tagasi hoidma.

23. Quam ob rem = ob eam rem — sellepärast.
inimīcus, i, m. — vaenlane.
praedico, 1 — ennustama.
conflo, 1 — õhutama.
recta (via) — otseteed, otsekohe.
pergo, perrexi,perrectum, 3 — edasi minema, edasi tegema, minema.
sermo, ōnis, m. — jutt, kuulujutt, kõne.
moles, is, f. — koorem, raskus.
iussus, us, m. — käsk.
eo, ii, itum, ire — minema.
sustineo, ui, tentum, 2 — ära kandma, vastu seisma.
servio, 4 — orjama, teenima.
laus, laudis, f. — kiitus.
gloria, ae, f. — au, kuulsus.
importūnus, 3 — õnnetu, häbematu, väljakannatamatu, raske.
manus, us, f. — käsi, salk, pande.
scelerātus, 3 — kuritegeline, kurjategija.
confĕro, tŭli, lātum, ferre — kokku kandma, läbi rääkima.
se conferre — minema.
bellum inferre — sõda algama.
concĭto, 1 — ässitama, ärritama.
secerno, crēvi, crētum, 3 — eraldama, lahutama.
exsulto, 1 — rõõmu pärast kargama, rõõmustuma.
impius, 3 — autu, patune.
latrocinium, ii, n. — röövimine, rüüstamine.
eĭcio, iēci, iectum, 3 — välja viskama, välja heitma, välja ajama.
aliēnus, 3 — võõras.

24. Invito, 1 — kutsuma.
scio, 4 — teadma, mõistma.
praemitto, mīsi, missum 3 — ette saatma.
forum, i, n. — avalik plats, turg, provintsilinn kohtuga, kaubalinn.
praestōlor, 1 — ootama, valmis seisma.
armātus, 3 — varustatud sõjariistadega, sõjariistus.
pango, panxi (pēgi ehk pepigi), pactum, 3 — tingima, kokku leppima.

paciscor, pactus sum, 3 — vaadata *pango*.
constĭtuo, ui ūtum, 3 — otsustama, valmistama, määrama.
aquila, ae, f. — kotkas.
argenteus, 3 — hõbedane, hõbe-.
perniciosus, 3 — hävitav, surmav, hukatusttoov.
confĭdo, fisus sum, 3 — uskuma, arvama, kindel olema.
funestus, 3 — kurb, leinav, saatuslik.
domi — majas, kodus.
sacrārium, ii, n. — pühakoda, püha koht.
diutius (komp. sõnast *diu*) — kauem.
venĕror, 1 — austama, paluma.
caedes, is, f. — surmamine, tapmine.
soleo, solĭtus sum, 2 — harilikult midagi tegema, harjunud olema.
altāria (pl.), ium, n. — altar.
impius, 3 — autu, roojane, patune.
dexter, era, erum — parempoolne.
dextera, ae, f. parem käsi.
nex, necis, f. — tapmine, surmamine.
transfĕro, tŭli, lātum, ferre — üle viima, kandma, juhtima.

X.

25. Aliquando — kunagi, ükskord.
pridem — enne seda, ammugi.
cupidĭtas, ātis, f. — soov, iha, kirg.
effrenātus, 3 — ohjeldamatu, taltsutamatu.
furiōsus, 3 — hull, metsik, kole, märatsev.
rapio, ui, ptum, 3 — kiskuma, kaasa kiskuma, ära võtma, ära viima, riisuma, haarama.
affero, attuli, allatum, ferre — tooma.
dolor, ōris, m. — kurvastus, valu.
incredibĭlis, e — uskumatu.
voluptas, ātis, f. — häämeel, rõõm, mõnu.
amentia, ae, f. — meeletus hullus.
natūra, ae, f. — loodus, loomus.
pario, pepĕri, partum, 3 — sünnitama.
voluntas, ātis, f. — tahe, soov.
exerceo, cui, cĭtum, 2 — harjutama, kasvatama.
fortuna, ae, f. — saatus.
servo, 1 — hoidma.
nunquam — mitte kunagi.
otium, ii, n. — rahu, puhkus.
nefārius, 3 — patune, autu, nurjatu, kõlvatu.
bellum, i, n. — sõda.
non modo (non) . . . sed ne quidem — ei mitte ainult, vaid isegi mitte.
concupisco, pīvi (pii), pītum, 3 — ihaldama.

nanciscor, nanctus sum, 3 — hankima.
fortuna, ae, f. — saatus, õnn; pl.: varandus.
spes, ei, f. — lootus.
derelinquo, liqui, lictum, 3 — maha jätma, põlgama.
conflo, 1 — kokku puhuma, üles puhuma, õhutama, koostama, koguma.
improbus, 3 — autu.

26. Laetitia, ae, f. — lõbu, rõõm.
perfruor, fructus s., 3 — maitsma.
gaudium, ii, n. — rõõm, lõbustus, vaimustus, häämeel.
bacchor, 1 — joovastuma, pidutsema, hulluma.
numĕrus, i, n. — number, arv, hulk.
audio, 4 — kuulma.
vir, viri, m. — mees, inimene.
video, vīdi, vīsum, 2 — nägema.
quisquam — keegi.
habeo, ui, ĭtum, 2 — omama.
ubi — kus.
ostento, 1 — näitama.
praeclārus, 3 — ülikuulus, hiilgav.
patientia, ae, f. — kannatus, vastupidavus.
fames, is, f. — nälg.
frigus, ŏris, n. — külm.
inopia, ae, f. — puudus.
brevis, e — lühike.
conficio, feci, fectum, 3 — tegema, kurnama.
sentio, sensi, sensum, 4 — tundma, märkama.

27. Tantum — ainult, niipalju.
proficio, feci, fectum, 3 — saavutama, ära tegema, kaasa aitama.
consulātus, us, m. — konsulivalitsus, -koht, -amet.
repello, puli, pulsum, 3 — eemale hoidma, kõrvaldama, ära ajama.
exul, ŭlis, m. — pagulane, põgenik.
potius — ennem.
tempto, 1 — puutuma, proovima, katsuma, kallale tungima, vallutada püüdma.
vexo, 1 — piinama, suruma, tülitama.
scelerāte — kuritegeliselt.
suscipio, cepi, ceptum, 3 — ette võtma.
nomino, 1 — nimetama.
latrocinium, ii, n. — röövimine.

XI.

Nunc — nüüd.
prope — peaaegu.
iustus, 3 — õiglane, ärateenitud.
quaerimonia, ae, f. — kaebus.
detestor, 1 — jumalaid tunnistajaks kutsuma, pühlikult tagasi tõrjuma, eemaldama.

deprecor, 1 — eemaldumist paluma, palvega püüdma eemaldada, eest paluma, kostma.
percĭpio, cēpi, ceptum, 3 — vastu võtma, tajuma, märkama, kuulma.
quaeso, —, —, 3 — paluma, olge hääd!
diligenter — hoolsasti.
penĭtus — sees, sisse, sügaval, sügavalt, täiesti.
mando, 1 — kätte andma, kätte usaldama, käsitama.
etenim — sest et, ja tõesti.
multo — palju.
cunctus, 3 — kõik, terve, kogu.
hostis, is, m. — vaenlane.
comperio, peri, pertum, 4 — teada saama, tunnistama.
dux, ducis, m. — juht, väepealik.
expecto, 1 — ootama.
imperator, oris, m. — pealik, ülemjuhataja.
auctor, ōris, m. — tegija, kordasaatja, autor.
princeps, cĭpis, m. — peamees.
coniurātio, ōnis, f. — vandenõu.
evocātor, ōris, m. — ässitaja.
servus, i, m. — ori.
exeo, ii, itum, ire — välja minema, ära minema.
patior, passus sum, 3 — lubama, kannatama.
emitto, misi, missum, 3 — välja saatma, välja laskma.
immitto, misi, missum, 3 — sisse (peale) saatma, sisse laskma.
vinc̆ŭlum, i, n. — side; pl.: pime vangla, vangirauad.
duco, xi, ctum, 3 — juhtima, viima, panema (vangi).
mors, mortis, f. — surm.
summus, 3 — ülim.
supplicium, ii, n. — surmamine, karistus.
macto, 1 — ohverdama, hävitama, surmama.
summo supplicio mactari — kõige hirmsama surmanuhtlusega karistama.
impero, 1 — käskima.

28. Impĕdio, 4 — segama, takistama.
mos, moris, m. — komme.
perniciōsus, 3 — kardetav.
multo, 1 — karistama.
rogo, 1 — küsima.
leges rogatae — kinnitatud, väljaantud seadused.
deficio, feci, fectum, 3 — lahti lööma, puuduma, eralduma.
ius, iuris, n. — õigus.
teneo, ui, tentum, 2 — alal hoidma.
invidia, ae, f. — kadedus, vihkamine, viha, põlgus, sallimatus.
posterĭtas, tātis, f. — tulev põlv, järeltulijad.
timeo, ui, 2 — kartma.
praeclarus, 3 — väga tore.
refero, tuli, latum, ferre — tooma, hankima.
gratia, ae, f. — tänu, lahkus.
cognosco, nōvi, nĭtum, 3 — teadma, tundma, teada saama.

commendātio, ōnis, f. — soovitus, kiitus.
commendatio maiorum — esivanemate teene.
homo per se cognitus — tundmatu inimene.
matūre — varakult, ruttu.
honor, ōris, m. — au, austus.
gradus, us, m. — aste, samm.
effero, extuli, elatum, efferre — välja kandma, tõstma.
propter — pärast.
neglego, lexi, lectum, 3 — põlgama.

29. Vehementius — tugevamalt, hoogsamalt, rohkem.
severĭtas, tātis, f. — valjus, kurjus, karmus.
fortitūdo, dĭnis, f. — vahvus, jõud, kindlus.
inertia, ae, f. — inerts, loidus, tegevusetus.
nequitia, ae, f. — kõlbmatus, kõlvatus.
pertimesco, mui, 3 — kartma.
vasto, 1 — laastama.
vexo, 1 — piinama, suruma, rõhuma.
tectum, i, n. — katus, maja.
ardeo, arsi, arsum, 2 — loitma, põlema.
existimo, 1 — arvama.
conflăgro, 1 — ära põlema.
conflagrare incendio invidiae — tulise viha (põlguse) objektiks olema.

XII.

Sanctus, 3 — püha.
vox, vocis, f — hääl, sõna.
paucus, 3 — vähene, väike.
respondeo, ndi, nsum, 2 — vastama.
pauca respondeo — lühidalt vastan.
iudico, 1 — arvama.
usura, ae, f. — tarvitamine, kasutamine.
hora, ae, f. — tund.
gladiator, ōris, m. — gladiaator, võitleja, mõrtsukas.
vivo, xi, victum, 3 — elama.
do, dĕdi, dătum, dăre, 1 — andma.
clarus, 3 — kuulus.
complures — mitmed, paljud.
sanguis, ĭnis, m. — veri.
contāmĭno, 1 — määrima, roojastama.
honesto, 1 — au tegema, austamist leidma.
certe — kindlasti, muidugi.
vereor, verĭtus s., 2 — kartma.
parricida, ae, m. — tapja, isatapja.
redundo, 1 — laineid lööma, tagasi voolama.
quodsi — kuigi, ja kui, sellepärast.
pario, peperi, partum, 3 — sünnitama, tekitama, hankima.
puto, 1 — arvama.

30. Quamquam — ehk küll, kuigi, päälegi, muide.

nonnullus, 3 — mõni.

immineo, ui, 2 — välja paistma, ähvardama.

dissimŭlo, 1 — peitma, salgama, varjama.

mollis, e — pehme, nõrk, õrn, vaikne, hellitatud, järeleandlik.

sententia, ae, f. — arvamine.

alo, alui, altum (alĭtum), 3 — toitma.

nascor, natus s., 3 — sündima, tekkima.

crēdo, credĭdi, credĭtum, 3 — uskuma.

corrobŏro, 1 — kõvendama, tugevaks tegema, toetama.

auctoritas, atis, f. — autoriteet, mõju, eeskuju.

sequor, secūtus s., 3 — järgi käima, jälgima.

imperītus, 3 — vilumatu.

animadverto, rti, rsum, 3 — märkama, tähele panema, karistama.

crudēliter — karmilt.

regie — kuninglikult, kuninga kombel.

intellĕgo, lexi, lectum, 3 — aru saama, veenduma.

intendo, di, ntum, 3 — pingutama, ruttama, tikkuma, juhtima.

pervĕnio, vēni, ventum, 4 — pärale jõudma, saabuma.

stultus, 3 — rumal.

fateor, fassus s., 2 — tunnistama.

pestis, is, f. — tõbi, haigus, katk.

paulisper — vähe, lühikeseks ajaks.

reprimo, pressi, pressum, 3 — tagasi lükkama, suruma, taganema sundima, sumbutama.

perpĕtuus, 3 — alatine, jääv.

comprimo, pressi, pressum, 3 — sumbutama, maha suruma, peatama.

quodsi — kui aga.

educo, xi, ctum, 3 — välja viima.

eodem — sinna(samasse).

undique — igalt poolt.

colligo, legi, lectum, 3 — koguma.

naufrăgus, 3 — merehädaline, hädaline, õnnetu.

aggrego, 1 — karjaga ühendama, liitma.

extinguo, nxi, nctum, 3 — kustutama, hävitama.

dēleo, ēvi, ētum, 2 — lõhkuma, hävitama.

adultus, 3 — arenenud, täisealine.

stirps, pis, f. — juur, tüvi, suguvõsa, alus.

semen, mĭnis, n. — seeme.

malum, i, n. — pahe, kurjus, õnnetus.

XIII.

31. Insidiae, arum, f. — kurikavalad võtted, intriigid, varitsemised.
versor, 1 — keerlema, elama, olema.
nescio, 4 — mitte teadma.
pactum, i, n. — leping.
quo pacto — mil moel.
vetus, veteris — vanaaegne, vana.
maturĭtas, ātis, f. — kũpsus, valmivus.
consulatus, us, m. — konsulivalitsus.
erumpo, erupi, eruptum, 3 — välja tungima, purskama, avalduma.
latrocinium, ii, n. — rööviminе, röövsalk.
tollo, sustŭli, sublātum, 3 — tõstma, hävitama, eemaldama.
fortāsse — võib olla.
cura, ae, f. — mure, hool.
relevo, 1 — kergendama, vabastama.
resĭdeo, sēdi, sessum, 2 — alles jääma, istuma
includo, usi, usum, 3 — lukustama.
penitus — seespool, sügaval.
vena, ae, f. — soon.
viscus, eris, n. (tihem pl.: viscera, rum) — sisemus, sisikond.
aeger, gra, grum — haige.
morbus, i, m. — tõbi, haigus.
gravis, e — raske.
aestus, us, m. — palavus kuumus.
febris, is, f. — palavik.
iacto, 1 — pilduma.
iactari — värisema.
aqua, ae, f. — vesi.
gelĭdus, 3 — külm.
bibo, bibi, 3 — jooma.
primo — esialgu.
deinde — pärast.
vehemens, ntis — tugev, hoogne, hirmus.
afflĭcto, 1 — tugevasti lööma, vaevama.
sic — nii, samuti.
poena, ae, f. — karistus.
relĭquus, 3 — teine, muu.
vivus, 3 — elus.
ingravēsco, —, —, 3 — raskenema, hoogu võtma.

32. Quare (qua-re) — sellepärast.
secēdo, cĕssi, cessum, 3 — ära minema, lahkuma.
improbus, 3 — autu.
secerno, crēvi, crētum, 3 — lahutama.
locus, i, m. — koht.
congrego, 1 — koguma.
murus, i, m. — müür.
discerno, crēvi, crētum 3 — eraldama.
desĭno, sīvi (sii), sĭtum, 3 — lakkama.
insidior, 1 — varitsema, hiilima.
circumsto, stĕti, 1 — ümber seisma, ümbritsema.

tribūnal, ālis, n. — tribunaal, kohus; kõrgem koht, kus asusid tähtsamate ametnikkude (konsulite, preetorite j. t.) istmed.
urbānus, 3 — linna-, linnaline.
obsideo, sedi, sessum, 2 — piirama, ümber istuma.
gladius, ii, m. — mõõk.
cūria. ae, f. — kuuria, senati hoone.
malleŏlus, i, m. — haamrike, süütenool.
fax, facis, f. — tõrvik.
inflammo, 1 — süütama.
compăro, 1 — valmistama.
inscribo, psi, ptum, 3 — peale kirjutama.
frons, ntis f. — otsaesine.
unusquisque — igaüks.
sentio, sensi, sensum, 4 — tundma, mõtlema.
polliceor, pollicĭtus s., 2 — lubama.
diligentia, ae, f. — hool, ind.
virtus,ūtis, f. — voorus, vahvus.
consensio, ōnis, f. — üksmeel.
profectio, ōnis, f. — ärasõit, lahkumine.
patefacio, feci, fectum, 3 — avalikuks tegema, avaldama.
illustro, 1, — valgustama, selgitama.
opprimo, pressi, pressum, 3 — maha suruma sumbutama.
vindĭco, 1 — kätte maksma, karistama.

33. Hice, haece, hoce (hic-ce, haec-ce, hoc-ce) — vaat see.

omen, ĭnis, n. — märk, ettetähendus, ennustus.
salus, ūtis, f. — tervis, hüve, pääs.
pestis, is, f. — häda, õnnetus.
pernicies, ei, f. — hukatus.
exitium, ii, n. — otsasaamine, häving.
parricidium, ii, n. — isatapmine, tapmine.
iungo, nxi, nctum, 3 — ühendama.
proficiscor, fectus s., 3 — minema, teele asuma.
impius, 3 — patune, autu, nurjatu.
nefarius, 3 — nurjatu, seadusevastane.
auspicium, ii, n. — ettekuulutus, ennustus linnulennu järgi.
constitūtus, 3 — püstitatud, asutatud, kindel.
Stator, ōris — Jupiteri nimi: kaitsja, päästja, hoidja.
imperium, ii, n. — riik, käsk, võim, ülemus.
vere — õigusega, tõesti.
nomĭno, 1 — nimetama.
socius, ii, m. — liitlane, kaaslane.
tectum, i, n. — katus, maja, hoone.
moenia, ium, n. — müürid.
fortuna, ae, f. — õnn, saatus.
fortunae, arum — varandus.

arceo, cui, 2 — kaugel hoidma, ära ajama.
homo, mĭnis, m. — inimene.
inimīcus, 3 — vaenlane.
latro, ōnis, m. — röövel, rüüstaja, kütt.
foedus, ĕris, n. — liit, leping.
sociĕtas, ātis, f. — side, seltskond, ühing.
coniungo, nxi, nctum, 3 — ühendama.
aeternus, 3 — igavene.
supplicium, ii, n. — karistus, piinamine.
vivus, 3 — elav, elus.
mortuus, 3 — surnud.
macto, 1, — surma mõistma, ohvriks tooma, surmama.

Seletused ja grammatilised reeglid.

1 **I. Quo usque** — need sõnad loetakse võrdse rõhuga ja on sellepärast lahus, samuti: quam diu. **Tandem** — on quo usque kõvendamiseks, avaldab pahameelt, rõõmu, ootamist ja irooniat, seisab üldiselt küsivate määrsõnade järgi. **Abutere** — *futurum I*, on abutēris asemel. Kui ei ole karta segadust, on passiivis teise isiku lõpu ris asemel re: ornabāre, ornarēre, ornabĕre (= ornabāris, ornarēris, ornabĕris). Ei ole kohane delēris asemel delēre, sest viimane on ka infinitiiv; abutĕris (2. isik *praes. indic.*) asemel ei või olla abutĕre (*imperativus 2. sing.*) Lõpu ērunt (*perfectum activi*) asemel võib olla ēre: ornavērunt = ornavēre. **Patientia nostra** — *ablativus instrumenti*, oleneb sõnast abutere. *Abl. instrumenti* — vahendi- ehk abinõumäärus — vastab küsimustele: millega? mille abil? Oculis cernimus — silmadega näeme. Eesti keeles ja ladina keeles erineb *abl. instr.* tarvitamine tihti. Näiteid: tĕneo memŏriā — pean meeles, affĭcio morte — surman, afficio poenā — karistan, affĭcior morbo — jään haigeks. Verbid: utor (tarvitan) ja abutor (tarvitan kurjasti) nõuavad *abl. instr.* **Nostra,** s. o. konsulite. **Etiam** — on quam diu kõvendamiseks. **Iste** — seda asesõna tarvitatakse 2. isiku suhtes, iseäranis siis, kui tahetakse vastase kohta väljendada põlgust. **Eludet** — see verb on ilma sihitiseta tarvitusel gladiaatorite kohta, kes põiklevad vastase löökide eest, väldivad neid: *terminus technicus*. Siin on mõtte järgi eludĕre — irvitama. **Quem ad finem** — seisab mitmekesiduse pärast nagu quo usque ja quam diu. **Sese effrenata jactabit audacia:** Catilina oleks nagu ohjeldamatu, peru hobune. **Effrenata** — mõtte järgi: ilma igasuguse mõõduta. **Audacia** — sarnasuse pärast eelmisega mõeldakse: ista tua (*syllepsis*). **Nihil... nihil** — *anaphŏra*, väljendub selles, et mitu lauset alguvad sama sõnaga. **Nihilne** — küsiv partikkel ne liitub sõnaga, millel on rõhk. **Praesidium Palatii** — Palaatsium oli parim linna osa, seal asu-

sid rikkad kodanikud. Segastel aegadel oli ta sõjaväe kaitse all. **Palatii ... urbis ... populi ... bonorum ... horum** — *genitivi subiectivi. Genitīvus subiectīvus* näitab asja, kust tegevus alguse saab (*genitivus auctoris* ehk *causae*), või kellele kuulub asi (*genitivus possessīvus*): amor patris — isa armastus, s. o. isa armastab; coniuratio Catalinae; domus patris — isa maja. Sum ja interest nõuavad *gen. subiect.*: iudicis est — kohtunikule on omane, amicorum interest — sõpradele on tähtis. *Gen. subiectivus* seisab kaassõnadena tarvitatud ablatiivide juures: causā, gratiā — jaoks, pärast. **Urbis vigiliae** — siin on jutt neist karaulidest, mis senati poolt määrati linna kaitseks, kui tuli teade, et Manlius on Etruurias mässu tõstnud. **Bonorum** — nii nimetab Cicero patrioote, kes moodustasid opositsiooni mässulistele; nad kogunesid senati ümber ja asutiste kaitseks. **Munitissimus ... locus**: Senat võis pidada oma koosolekuid ka templeis, harilikuks kohaks oli curia Hostilia. Rahutul ajal Cicero kutsus kokku senati Palaatsiumi lähedal asuvasse Jupiteri templisse, sest see oli kaitse all ja iseenesest väga püha koht. **Habendi senatus** — habendi on siin *gerundivum*, lausel on passiivne tähendus: in quo senatus habetur — kus senatit peetakse. *Gerundivum* on aeg-omadussõna, näitab nõutavust: liber legendus — raamat, mida peab lugema, tal on passivne tähendus. **Horum** — s. o. senaatorite. **Ora vultusque** — näoilme; *hendiadys*, s. o. üks kahe kaudu. Selle kõnekäänuga avaldatakse ladina keeles üks liitmõiste kahe sõnaga, mis ühendatud sidesõnadega: et, que, atque, ac. Eesti keeles üks sõna täiendab *hendiadys*'e korral teist: orāre atque obsecrāre — veenvalt paluma. **Patere tua consilia** — *accusativus cum infinitivo*, oleneb sõnast sentis. *Acc. c. inf.* on alus- ja sihitislausete lühendamisvõte. Sidesõna „et" jäetakse ära, kõrvallause alus pannakse akusatiivi (tua consila) ja öeldis infinitiivi (patere). Võrrelda tõlget. **Non sentis? ... Non vides?** — Lauseis, millega väljendatakse pahameelt või imestust, puuduvad küsivad partiklid. Need laused kinnitavad vastupidist. **Constrictam ... teneri coniurationem tuam** — *acc. c. inf.*, sõltub (oleneb) sõnast vides. **Scientia** — *ablativus causae*. See ablatiiv väljendab põhjust ja asja, kust tegevus passiivi puhul alguse saab. On asi elutu, siis kannab *abl. causae* passiivi juures nime: *ablativus rei efficientis*. On aga asi eluga, siis nim. *abl. causae*'t passiivi juures: *ablativus auctoris* ehk *auctoritatis*. Viimasel juhtumil seisab kaassõna a (ab). Mundus

illustratur sole — maailm valgustatakse päikesest. Roma a Romulo condita est — Room on Romuluse poolt asutatud. Eitavates lausetes seisab takistava põhjuse tähendamiseks kaassõna prae, näiteks: Prae dolore loqui non possum — valu pärast ma ei saa rääkida. **Proxima** (7. ja 8. novembri vahel) ... **superiore** (6. ja 7. nov. vahel) **nocte** — *ablativus temporis.* See ablatiiv näitab aega küsimuse järgi: kunas? Tähendab nimisõna iseenesest aega (tempus, annus, mensis jne.), seisab abl. ilma kaassõnata in, teistel nimisõnadel puudub ainult siis in, kui neil on täiendeid. **Superiore** — komparatiiv näitab, et on kaks ööd, milledest vaadeldav (superior) on kaugem. **Egeris ... fueris ... convocaveris ... ceperis** — *coniunctivi* kaudses küsimuses, mis sõltub sõnast ignorare. Kaudses küsimuses on alati *coniunctivus*, ajad määrab *consecutio temporum.* Otsene küsimus on päälausega avaldatud küsimus. Kaudne küsimus on sihitislause, mis oleneb verbidest: küsima, rääima, teadma ja neile vastavaist väljendeist; nad algavad küsivate partiklitega, ase- ja määrsõnadega nagu otsesed küsimusedki. **Consilii** — *genitivus partitivus*, oleneb sõnast quid. *Genitivus partitivus* (*totius*) esitab tervikut. Tema oleneb: 1) nimisõnadest, mis näitavad osa, mõõtu: pars, numerus, copia jne.; 2) omadussõnade komparatiivist ja superlatiivist; 3) asesõnadest: hoc, id, quid, quis, nemo, nihil j. p. t.; 4) arvsõnadest; 5) erasugust omadussõnadest, mis tähendavad hulka: tantum, quantum, nimium jne; 6) hulgaadverbidest: satis — küllalt, nimis — liig palju, parum — liig vähe; 7) kohaadverbidest: ubi, ubicunque (kustahes), usquam (kuskil), nusquam (mitte kuskil), unde, hic, huc, eo; viimast liiki sõnadega on ainult genitiivid: gentium, terrarum, loci. **Quem ... ignorare** — *acc. cum inf.*, oleneb sõnast arbitraris. **Nostrum** — *gen. partitivus*, oleneb sõnast quem.

2 **Immo** — parandab eelnevat küsimust, kõrvaldab kahtlusi, kinnitab vastupidist. **In senatum venit** — selleks oli Catilinal kui endisel preetoril õigus. **Publici consilii** — *genitivus obiectivus*, oleneb sõnast particeps. *Gen. obiectivus* tähendab asja, objekti, millele sihib tegevus: amor dei — jumalaarmastus (deum amamus); ta oleneb: 1) nimisõnust; 2) omadussõnust: cupĭdus, avĭdus — ahne, plēnus — täis, perītus — kogenud, inops — abitu, particeps — osavõttev, expers — mitteosavõttev, mĕmor — mäletav, similis — sarnane jne; 3) verbidest: meminisse — mäletama, oblivisci — unustama. Vormid: mei, tui, sui, nostri,

vestri — on *genitivi obiectivi;* nostrum, vestrum — *gen. subiectivi.* Samas lauses on *gen. subiect.* eespool: Veteres Helvetiorum *(gen. subiect.)* iniuriae populi Romani *(gen. obiect.)* — vanad helveetslaste ülekohtud rooma rahva vastu. *Gen. obiect.* võib tihti tõlkida kaassõna abil. **Oculis** — *abl. instr*, oleneb sõnadest notat et designat. **Nostrum** — *gen. partitivus*, sõltub arvsõnast unumquemque. **Fortes viri** — iroonia. **Nos... facere** — *nominativus cum infinitivo*, oleneb sõnast videmur. *Nom. cum inf.* seisab *acc. c. inf* asemel, kui *verba dicendi* (dico — räägin, nego — eitan, narro — jutustan j. t.), *sentiendi* (sentio — tunnen, video — näen, audio — kuulen, scio — tean, credo — usun j. t.), *voluntatis* (volo, cupio — soovin, nolo — ei taha, iubeo — käsen, veto — keelan, sino — luban j. t.) on umbisikulises tegumoes (passiivis). Kõrvallause alus esineb *nom. c. inf.* korral nominatiivis, aga öeldis infinitiivis. Näiteid. *Nom. c. inf.:* Dicitur(,) Homerus caecus fuisse — räägitakse, et H. oli pime. Hostes victum iri dicuntur — räägitakse, et vaenlased võidetakse (fut.). *Acc. c. inf.:* Dicunt Homerum caecum fuisse — nemad räägivad, e H. oli pime. Video fratrem scribere — ma näen, et vend kirjutab. Näiteist selgub, et öeldistäide on kas nominatiivis *(nom. c. inf.)* või akusatiivis *(acc. c. inf.).* **Rei publicae** — *dativus commodi*, sõltub verbist satis facere. *Dat. commodi* (kasu) ja *incommodi* (kahju) vastavad küsimusile: kellele? millele? kelle või mille hääks, kahjuks? Asi, mille kahjuks või kasuks midagi sünnib, on datiivis. *Dat. commodi* ja *incommodi* olenevad verbidest: kasu tooma, kahju tegema, varastama, ära kiskuma j. t. **Si... vitemus** — *coniunctivus* tingimuslauses, *casus potentialis.* Tingimuslauses sisaldub tingimus, päälause — järeldus. Tingimuslauseid, mis si-ga algavad, on kolme liiki: 1) *Casus realis* — reaalne juhtum, tingimus ja järeldus on antud, teada. Pea- ja kõrvallauses on indikatiiv. Si hoc dicis, erras — kui seda räägid, eksid. Si hoc dixisti, errasti — kui sa seda ütlesid, eksisid jne. 2) *Casus potentialis* — võimalusjuhus. Pea- ja kõrvallauses on konjunktiiv. Ajad: *praesens* ja *perfectum.* Si hoc dicas, erres — kui sa seda ütleksid, sa eksiksid (võid öelda kunagi ja eksida, ei ole kindel). 3) *Casus irrealis* — avaldab võimatust. Mõlemas lauses on konjunktiiv. Ajad: *imperfectum* (tähendab olevikku ja tulevikku) ja *plusquamperfectum* (mineviku kohta). Si hoc diceres, errares — kui sa seda ütleksid, sa eksiksid (aga

et sa seda ei ütle, siis sa ei eksi). Erijuhtumina võib *casus irrealis* esineda ka nii, et ühes lauses on *plusq.* asemel *imperf.*, mis siis tähendab kestvat olekut. **Te . . . duci, conferri pestem** — *acc. c. inf.*, olenevad sõnast oportebat. **Iussu** — *abl. causae.* **Consulis** — *gen. subiect.*, sõltub s. iussu. **Iussu consulis** — Cicero tahab sellega öelda, et senat on annud talle õiguse Catilinat surmata otsusega: Videant consules, ne quid res publica detrimenti capiat. See on: konsulid vaadaku, et riigiga midagi õnnetust ei juhtuks (ja võtku kõik abinõud tema kaitseks tarvitusele).

3 **An vero** . . . retooriline küsimus. Retooriliseks nim. küsimust, mis ainult vormilt on küsimus, aga mõtte poolest jutustav lause, millega väljendub kinnitamine (eitavas kujus) ja eitamine (jaatavas kujus). Quis dubitat? = Nemo dubitat. Partiklid nonne ja num algavad ainult r. küsimusi. Hüüdlaused kuuluvad r. küsimuste hulka. R. k. ei nõua vastust. **P.** = Publius. Teised nimed: **A.** = Aulus, **App.** = Appius. **C.** ehk **G.** = Gāius ehk Gāius, **Cn.** ehk **Gn.** = Gnaeus. **D.** = Decimus. **K.** = Kaeso, **L.** = Lūcius, **M.** = Marcus, **M'.** = Mānius, **Mam.** = Māmercus, **Q.** ehk **Qu.** = Quintus, **S.** ehk **Sex.** = Sextus, **Ser.** = Servius, **Sp.** = Spurius, **T.** = Titus, **Ti.** ehk **Tib.** = Tiberius. Roomlastel oli kolm nime. Esimene — *praenomen* — anti lapsele 9-dal päeval peale sündimist: Marcus, Publicus jne. Teine oli sugukonna nimi — *nomen gentile*, näiteks: Iulius, Cornelius. Kolmas nimi oli perekonna nimi — *cognomen*, näit.: Caesar, Cicero. Peale nende olid veel aunimed, tiitlid: Africanus, Sapiens j. t. **Pontifex maximus:** Roomas oli ülempreestrite kolleegiumis esiti 4, siis 8, pärast 15 ülempreestrit. Kõige vanem neist kandis nime pontifex maximus. Ta oli eraisik, privatus. **Mediocriter:** Cicero annab Gracchuste rahutustele vähe tähtsust, et seda enam välja paistaks Catilina vandenõu. **Labefactantem** — *participium coniunctum.* Seda kesksõna kasutatakse lausete lühendamiseks, kui kõrvallause alus tuleb ette pealauses mõnesugusel kujul. Kõrvallause verb muutub siis tegevusele vastavaks kesksõnaks ja ühildub arvus, käändes ja sugus pealauses oleva kõrvallause alusele vastava vormiga. Sidesõna langeb ära. Sequere viam, quae ad virtutem ducit = sequere viam ad virtutem ducentem — käi vooruseteed. **Interficit:** mitte üksinda, vaid teistega koos. **Orbem terrae:** vanasti arvati, et maa on ringikujuline. **Caede atque incendiis** — *abl.*

instrumenti. **Cupientem** — *participium coniunctum.* **Praetereo:** näide *praeteritio*'st. See vigur seisab selles, et rääkija lubab vaikida mõnest asjast, aga sealsamas teeb temast juttu. **Quod . . . occidit** — *quod explicativum,* s. o. quod, mis selgitab lähemalt pealause sisu. Nõuab indikatiivi. Seisab: 1) näitavate asesõnade järgi: hoc, illud, id, eo j. t.; 2) kui on avaldised accidit, evenit (juhtub) ühes adverbidega bene, male j. t. Bene accidit, quod librum ad me misisti — hea oli, et sa raamatu mulle saatsid. **Novis rebus** — *dativus,* oleneb verbist studentem. **Studentem** — *participium coniunctum. Participium praesentis* näitab tegevust, mis samaaegne pealause tegevusega. **Manu sua** — *abl. instrumenti.* **Fuit, fuit** — *geminatio,* s. o. vigur, kus esineb järjest kaks korda sama sõna. **Hac** — esimese isiku kohta käiv näitav asesõna. Hic tähendab asja, mis rääkijale ruumis või ajas on lähim. Haec urbs — see linn, meie linn; haec tempora — praegused ajad. **Ut . . . coërcerent** — *ut consecutivum,* nõuab konjunktiivi, algab järelduslauseid. Eesti keelde tõlgitakse järelduslaused: viisimäärus-, alus- ja täienduslausetega ning infinitiiviga. Järelduslaused seisavad: 1) avaldiste järgi, kus sisaldub mõiste „nii", „niipalju": ita, sic, tam, adeo (nii, niivõrd), tantus (nii suur) j. m. t.; 2) komparatiivi järgi, kui on quam; 3) umbisikuliste avaldiste juures, mis tähendavad juhtuma, ette tulema, järgnema, olema: est — on, futurum est — sünnib, accidit — juhtub, contingit — õnnestub, saab osaks, consuetudo (harjumus), mos (komme), ius (õigus) est; sequitur — järgneb, restat, relinquitur — jääb järgi j. t. **Suppliciis** — *abl. instrumenti.* **Vehemens et grave:** Konsulitel oli piiramatu võim. **Rei publicae** — *datiivus,* sõltub s. deest.

II. Quondam: 122. aastal enne Kristust. **Ut . . . videret** — *ut obiectivum.* See ut nõuab konjunktiivi, asub sihitislausete alul: ut — et; samuti: ne — et ei, neve — ja et ei. Pealaused sisaldavad: 1) *verba studii et voluntatis:* peto, rogo, oro — palun; postulo, flagito — nõuan; impero, edico — käsen; concēdo, permitto — luban j. t.; 2) *verba impediendi:* obsto, prohibeo — olen vastu, takistan j. t.; 3) *verba timendi:* metuo, timeo, vereor — kardan j. t. **L. Opimius** — kuulus aristokraatide hulka. **Ne . . . caperet** — *ne obiectivum.* **Detrimenti** — *gen. partitivus,* oleneb s. quid. **Clarissimo patre, avo, maioribus** — *abl. qualitatis. Abl. qualitatis* või *gen. qualitatis* 4

on nimi- ja omadussõna (arvsõna) ühendus asja omaduse tähistamiseks: puer decem annorum — kümneaastane poiss; homo rarae virtūtis ehk rarā virtūte — haruldaselt vooruslik inimene. **Patre** — Gracchuste isa Tiberius Sempronius Gracchus oli kaks korda konsul (a. 177 ja 163 enne Kr.), preetor, väepealik j. m. **Avo** — C. Gracchuse vanaisa ema poolt oli Publius Scipio Africanus Vanem. **C. Mario et L. Valerio consulibus** — *dativus*, sõltub väljendist est permissa. See oli aastal 100 e. Kr. **Mors ac rei publica poena** — *hendiadys*. **Rei publicae** — *gen. subiectivus*, oleneb s. poena. **Praetorem** — kui konsul ära oli, täitis tema kohuseid preetor. **Vicesimum iam diem** — *accusativus temporis*. See akusatiiv näitab aega küsimuste järgi: kui kaua? kui palju aega? Kahekümnes — ligikaudu: 21. oktoobrist, mil senat andis konsulitele volitused mässu sumbutamiseks, kuni 8. novembrini, s. o. Cicero kõneni (aastal 63 e. Kr.). **Hebescere aciem** — *acc. c. inf.*, oleneb verbist patimur. **Horum** — *gen. subiect.*, oleneb s. auctoritatis. **Auctoritatis** — *gen. subiect.*, oleneb sõnast aciem. **Te interfectum esse** — *acc. cum inf.*, sõltub verbist convenit: **Ad deponendam** — *gerundivum*, samuti: **ad confirmandam**. Siin on tegemist *gerundiumi* muutumisega *gerundivumiks*. Gerundium on aeg-nimisõna. Temal on neli käänet: genitiiv, datiiv, akusatiiv ja ablatiiv, mis asendavad *infinitivi praesentis activi* käändeid, omab aktiivse tähenduse, nõuab oma verbile vastavat käänet, täiendub määruste abil: ad beate vivendum — õnnelikuks eluks. On gerundiumil otsene sihitis, asendatakse ta gerundivumiga. Näide: ars gubernandi rem publicam. Paneme sihitise rem publicam gerundiumi gubernandi käändesse, omame: ars rei publicae, selle käändega viime kooskõlasse gerundiumi; nii saame temast gerundivumi: ars rei publicae gubernandae. **Patres conscripti** — ametlik nimetus senaatorite poole pöördumisel. Tekkis ta siis, kui valitsevaks klassiks olid ainult patricii (patres), kelle äravalitud (conscribere) osa, moodustas senati. Rahva poole pöörduti nimetusega: Quirites. **Me esse clementem** — *acc. cum inf.*, oleneb s. cupio. **Rei publicae** — *genitivus obiectivus*, sõltub sõnast periculis. **Me non dissolutum videri** — *accusativus cum infinitivo*, sõltub v. cupio. **Inertiae nequitiaeque** — *genitivus criminis*. Seda genitiivi tarvitatakse verbidega, mis tähendavad: süüdistama — accusare, arguere; hukka mõistma — damnare, condemnare; õigeks

mõistma — **absolvere** j. t. Genitiivis seisab süü või kuriteo nimetus. **Capitis damnare** — surma mõistma.

In Etruriae faucibus — siin on mõeldud linn Faesulae praeguse Florentia lähedal. **Hostium** — *gen. partitivus*, oleneb s. numerus. **Castrorum** — *gen. obiectivus*, oleneb s. imperatorem. **Rei publicae** — *dativus incommodi*, oleneb v. molientem. **Si ... iussero** — tingimuslause, *casus realis*. **Te ... comprehendi ... interfici** — *acc. c. inf.*, sõltub verbist iussero. Kui on nimetatud isik, keda käskake, keelatakse, lubatakse, siis on verbide juures: iubeo — käsen, veto — keelan, sino, patior — luban *acc. c. inf. praesentis activi*, puudub aga isik, siis *acc. c. inf. praesentis passivi*. Caesar milites pontem rescindere iussit — Caesar käskis sõdureid lõhkuda silla; Caesar pontem rescindi iussit — Caesar käskis lõhkuda silla. **Credo** — kiillause, ei mõjuta lauseliikmeid. **Erit verendum mihi** — gerundivumi korral väljendub tegelev isik datiivis: mihi. **Ne ... dicat** — *ne obiectivum*, oleneb avaldisest erit verendum. *Verba timendi* järgi tarvitatakse ne, kui tahetakse, et tegevus ei sünniks, ja ut ehk ne non (ne nemo), kui tahetakse, et tegevus sünniks. Timeo, ne veniat — kardan, et ta tuleb. Timeo, ne non (ut) veniat — kardan, et ta ei tule. **Serius** — komparatiiv adverbist sero. Teised o-lõpulised adverbid: crebro — tihti, falso — valesti, tuto — ohutult, cito — ruttu, subito — järsku, perpetuo — alati, fortuito — juhtumisi, secreto — salaja. **Hoc ... factum esse** — *acc. c. inf.* sõna dicat nõudel. **A me** — *abl. auctoris*. **Quod factum esse** — *acc. cum inf.*, sõltub verbist oportuit. **Certa de causa** — *ablat. causae*. **Ut faciam** — *ut obiectivum*, oleneb s. adducor. **Interficiere** = interficiēris, *futurum I.* **Cum ... poterit** — *cum temporale*. Teda tarvitatakse täpse aja näitamisel, nõuab indikatiivi. **Tui** — *gen. obiectivus*, oleneb adjektiivist similis. **Inveniri** — *infinitivus praesentis passivi*, sõltub v. poterit. *Inf. praes. passivi* sõltub umbisikulistest avaldistest: potest — võib, non potest — ei või, debet — peab, solet — (on) harilikult. Non debet dubitari — ei pea kahtlema, dici potest — võib öelda; aga: non debet dubitāre — tema ei pea kahtlema, dicere potest — tema võib öelda. Kui infinitiivist sõltub antud juhtumil eesti keeles mõni sõna, siis ladina keeles esineb ta nominatiivis ja avaldis on l. keeles isikulises tegumoes: ei saa üle minna sellest jõest (transīre amnem) = hic amnis transīri non potest. **Iure** — *abl. modi.*

See ablatiiv vastab küsimusile: mil viisil? kuidas? Seisab: 1) kaassõnaga cum, kui nimisõnal puudub täiend: cum voluptate audīre — häämeelega kuulama; 2) ilma kaassõnata cum (vahel ka kaassõnaga cum), kui on täiend: magna cum diligentia (ehk magna diligentia) scribĕre — suure hoolega kirjutama. Alati puudub cum: iure — õiglaselt, õigusega, iniuria — ülekohtuselt, ordine — järjest, casu — juhuslikult, vitio — valesti, valega, dolo — kavalusega, vi — jõuga, silentio — kärata, vaikselt, hoc modo, ea ratione — sel viisil, more maiorum — esivanemate kombel, aequo animo — ükskõikselt, ea mente, eo consilio — selle mõttega, ea lege — sel tingimusel j. t. **Qui ... non fateatur** = ut (*consecutivum*) is non fateatur. Konjunktiiv seisab siduvate asesõnade ja adverbide järgi: 1) eesmärgi väljendamiseks, — siduvat sõna võib siis asendada sidesõnaga ut (ego, tu, is j. t.) *finale;* 2) põhjuse, mööndu se, vastolu väljendamiseks, — sel juhul võib siduvat sõna asendada sidesõnaga cum (ego, tu, is j. t.) *causale, concessivum, adversativum,* 3) järelduse väljendamiseks, — sel juhul siduvat sõna võib asendada sidesõnaga ut (ego, tu, is j. t.) *consecutivum.* **Id ... factum esse** — *acc. c. inf.,* sõltub sõnast fateatur.

6 **Qui ... audeat** = ut (*consecutivum*) is audeat. **Ut vivis** — *ut comparativum.* See ut esineb võrdluslauseis, nõuab indikatiivi. **Multis ... praesidiis** — *abl. instrumenti.* **Ne possis** — *ne finale.* Eesmärgi- ja otstarbe-määruslauseis tähendavad: ut — et, ne — et ei, neve — ja et ei.

III. Quod ... exspectes — *coniunctivus,* sõltub siduvast asesõnast avaldise quid est järgi, ka asendab quod (ut tu) sidesõna järelduslauses. Siduvad asesõnad nõuavad konjunktiivi: 1) kui nad järgnevad avaldistele: sunt, non desunt, inveniuntur — leiduvad, nemo est, nihil est, non est, non habeo, quis est, quid est j. m. t.; 2) omadussõnade järgi: dignus — väärt, vääriline, indignus — mitteväärilne, aptus — kohane, idoneus — kohane; näit.: dignus, qui imperet; indignus, qui ametur; 3) siis kui väljendatakse teiste mõtteid kaudselt. **Si ... potest, si illustrantur, si erumpunt** — tingimuslaused, *casus realis.* **Tenebris ... parietibus** — *abl. instrumenti.* **Coniurationis** — on coniuratorum asemel: *abstractum pro concreto.* **Obliviscere** — *imperativus,* 2. isik *singul. praesentis.* **Caedis ... incendiorum** — *genitivi obiectivi,* olenevad v. obliviscere. **Luce** — *abl. comparationis.* Seda abl. tarvitatakse komparatiivi juures,

kui quam on vahele jäetud. **Recognoscas** — *coniunctivus concessivus*, oleneb sõnast licet. Samuti nõuab konjunktiivi quamvis (ehk küll, kui palju ka), kusjuures quamvis järgi on enamasti ja licet järgi alati kas *coniunctivus praesentis* või *perfecti*.

Me ... dicere — *acc. c. inf.*, oleneb s. meministine. **A. d. XII. Kal. Novembres** — ante diem duodecimum Kalendas Novembres, s. o. 12 päeva enne novembri kalende ehk 21. oktoober. *Kalendae* oli kuu esimene päev, *Nonae* 5. või 7., *Idus* 13. või 15. *Nonae* oli 7. ja *Idus* 15. järgmistes kuudes: Martius (m), Julius (il), Maius (m), October (o). Meelespidamiseks saame siit: milmo. Kalendide, noonide ja iidide eelmist päeva nimetati: pridie. Päevad loeti tagasi, võttes arvesse ka kalendide, noonide ja iidide päevad. **Fore ... C. Manlium** — *acc. c. inf.*, oleneb v. dicere. **Certo die** — *abl. temporis.* **Die, qui dies** — pleonasm, s. o. sõna, mis juba öeldud, asjatu kordamine. **Qui ... futurus esset** — *attractio modi.* Vahel seisab mõnes lauses konjunktiiv sellepärast, et teises lauses, millest ta sõltub, on *coniunctivus, infinitivus* või *accusativus cum infinitivo.* See nähe ongi *attractio modi.* **A. d. VI Kal. Novembres** — ante diem sextum Kalendas Novembres, s. o. 27. oktoober. **Audaciae ... tuae** — *gen. obiectivus*, oleneb avaldisest satellitem atque administrum. **Num me fefellit** — partikkel num on tarvitusel, kui mõeldakse selle eitamist, mida küsitakse. **Multo** — *ablativus mensurae.* Seda abl. tarvitatakse niisuguste sõnadega, kus võrdlus võimalik. Verbidega: antecello, praesto — ületan j. t.; kaassõnadega: ante, post, intra j. t; komparatiiviga. Mõned *abl. mensurae*: multo, quanto (kuivõrd), tanto (niivõrd), nihilo (mitte sugugi), quo — eo (mida — seda). **Est admirandum** — *gerundivum, coniugatio periphrastica passiva.* **Te ... contulisse** — *acc. c. inf.*, oleneb s. dixi. **Optimatium** — nii nimetati vanameelseid, opositsiooni moodustasid populares. **Cum ... profugerunt** — *cum temporale.* **Roma** — *abl. separationis.* See abl. oleneb verbidest, mis tähendavad kaugenemist, eraldumist, lahkumist, vabanemist. Vahel on sel ablatiivil kaassõnad a (ab), de, ex, vahel puuduvad. Isikute nimede juures on alati kaassõnad a või ab. **Conservandi ... reprimendorum** — *gerundiva, genitivi subiectivi,* olenevad s. causa. **Te ... non potuisse** — *acc. cum inf.*, oleneb verbist infitiari. **Illo ipso die** — *abl. temporis.* **Meis praesidiis** — *abl. causae* 7

(*rei efficientis*), oleneb kesksõnast circumclusum. *Abl. causae* oleneb verbidest: gaudēre, letari — rõõmustuma, dolēre, maerēre — kurb olema, kesksõnadest: odio commotus, adductus, compulsus — viha pärast, timore perterritus — kartuse pärast; natus, genitus, ortus, editus — sünnitatud. Viimase nelja kesksõna juures olev ablatiiv on tuntud veel kui *ablativus originis*. Teisi näiteid: hortatu, monitu alicuius — kellegi manitsusel, iussu alicuius — kellegi käsul. **Mea diligentia** — *abl. causae*. **Cum ... dicebas** — *cum temporale*. **Discessu ceterorum** = digressis ceteris — kui teised ära läksid; aeg-nimisõna ablatiiv on *ablativus absolutus*'e asemel, sest verbil discedo puudub *particip. perf. act.* **Nostra ... caede** — *abl. causae*, oleneb avaldisest contentum esse. **Qui remanissemus** — konjunktiiv, sest Cicero avaldab Catilina mõtteid (dicebas). Peale selle *attractio modi*. **Te contentum esse** — *acc. c. inf.*, sõltub s. dicebas.

8 **Quid** — avaldab küsimutes imestust (= kuidas?) või on vahelüliks uuele küsimusele asumisel (= mis? kuidas?). Elliptiline vigur: Quid? = Quid dicis? **Cum ... confideres** — *cum historicum* ehk *narrativum*. Esineb jutustustes möödunud asjust. Pealauses on harilikult *perfectum*, kõrvallauses *imperfectum coniunctivi*, kui tegevus pealause tegevusega samaaegne (sel ajal, kui), ja *plusq. coni.*, kui kõrvallause tegevus on enne peal. tegevust (peale selle, kui). **Te ... occupaturum ... esse** — *acc. c. inf.*, oleneb v. confideres. **Praeneste** (gen.: is, n.) — kindlus järsul kaljul, kust hõlpus oleks olnud Rooma vastu tegutseda, lõuna-idas Roomast (23 miili), nüüd Palestriina. **Kalendis ipsis Novembris** — *abl. temporis*. **Illam coloniam ... esse munitam** — *acc. c. inf.*, oleneb v. sentistine. **Meo iussu** — *abl. causae*. **Praesidiis, custodiis, vigiliis** — *abl. rei efficientis*, olenevad avaldisest esse munitam. **Nihil ... nihil ... nihil** — *gradatio*, s. o. järkjärguline tõus. **Quod ... audiam ... videam ... sentiam** — *coniunctivi*, olenevad siduvast asesõnast järelduslauses avaldiste nihil agis ... cogitas järgi.

IV. Noctem illam superiorem — öö 6. ja 7. novembri vahel. **Me vigilare** — *acc. cum inf.*, sõltub v. intelleges. **Multo** — *abl. mensurae*, oleneb s. acrius. **Rei publicae** — *gen. obiectivus*, oleneb sõnadest salutem ja perniciem. **Dico** — siin tähendab: kinnitan. **Te ... venisse** — *acc. c. inf.*, oleneb v. dico. **Priore nocte** — *abl. temporis*. **Priore** — on tarvitatud

superiore asemel mitmekesiduse pärast. **Inter falcarios** — tänava nimi. Rooma linn jagati osadeks, kus elasid enam-vähem ühesuguse elukutsega inimesed. Inter falcarios tähendab umbes — sirbitegijate, seppade tänav või linnaosa. See oli kõrvaline koht. **Convenisse ... complures ... socios** — *acc. cum inf.*, oleneb sõnast dico. **Amentiae scelerisque** — *hendiadys.* **Audes** — *verbum semideponens.* **Si negas** — tingimuslause, *casus realis.* **Esse quosdam** — *acc. c. inf.*, oleneb sõnast video.

Di = dei. **Gentium** — *gen. partitivus*, oleneb sõnast 9
ubinam. Ubinam gentium, terrarum, loci, locorum — need väljendid tulevad ette ainult retoorilises ja koomilises kõnes. **Orbis terrae** — maailm. Liialdus, on imperii Romani asemel. Roomlased samastasid oma riiki terve maailmaga. **Qui ... cogitent** — *coniunctivus* järelduslauses siduva asesõna järgi peale üldise avaldise sunt. **Quos ... trucidari** — *accusativus cum infinitivo*, sõltub verbist oportebat. **Ferro ... voce** — *abl. instrumenti.* **Illa nocte** — *abl. temporis.* **Quo ... placeret** — *coniunctivus* kaudses küsimuses, mis oleneb verbist statuisti. **Quemque proficisci** — *acc. c. inf.*, oleneb s. placeret. **Relinqueres ... educeres** — konjunktiivid kaudses küsimuses. **Discripsisti** = distribuisti, mitmekesiduse pärast. **Te ... esse exiturum** — *acc. c. inf.*, sõltub v. confirmasti = confirmavisti. Perfektumist tuletatud vormides võivad lõppudest āvi, ēvi, īvi välja langeda: 1) s eest 1., 2. ja 4. pöördkonnas vi: amavisti, delevissem, audivisse (= amasti, delēssem, audīsse); 2) r eest 1. ja 2. pöördkonnas ve: amavērunt, delevēram (= amarut, delēram); 3) r eest v silbis ve 4. pöördkonnas: audivēram = audiēram. *Imperfectum indicativi activi* moodustub 4. pöördkonnas ka ilma e-ta: molliēbat = mollībat (hellitas, nõrgendas). **Paulum ... esse** — *acc. c. inf.*, oleneb verbist dixisti. **Morae** — *gen. partitivus*, oleneb s. paulum. **Quod ... viverem** — *quod causale.* See sidesõna nõuab üldiselt indikatiivi, ainult siis, kui põhjused on olemas kellegi teise (pealause aluse) arvamise järgi ja rääkija näitab neile, tarvitab ta konjunktiivi. Siin Cicero avaldab Catilina mõtteid, sellepärast on konjunktiiv: viverem. **Qui ... liberarent ... pollicerentur** = ut ii ... — *ut finale.* **Ista cura** — *abl. separationis*, oleneb s. liberarent. **Sese interfecturos esse** — *acc. c. inf.*, oleneb s. pollicerentur. **Sese** — kolmas isik (tema, nemad) avaldub kõrvallauses sese (se) abil,

kui ta käib pealause aluse kohta. **Paulo ante lucem :** Roomas peeti auavaldamiseks, kui kedagi enne koitu tervitati (vaadata allpool: salutatum). **Paulo** — *abl. mensurae.*

10 **Coetu . . . dimisso** — *ablativus absolutus. Abl. absol.* on lühendatud aja-, viisi-, põhjus-, tingimus- ja mööndusalause, mille alus on pandud ablatiivi ja temaga on kooskõlastatud öeldistäide, sealjuures *participium perfecti passivi*, olles öeldistäiteks, näitab, et kõrvallause tegevus on enne pealause tegevust, *part. praesentis activi* näitab, et tegevused on mõlemas lauses samaaegsed; *part. fut. act.* ei esine. *Abl. absol.* on võimalik ainult siis, kui pealause alus ei tule sugugi ette kõrvallauses, mitte üheski käändes. *Abl. absol.* tõlgitakse: 1) täie määruslausega, 2) teonimega, 3) II infinitiivi seesütlevaga. Cicerone vivo — kui Cicero elas. Cicerone invito — vastu Cicero tahtmist. Urbe capta — pärast linna võtmist. **Praesidiis** — *abl. instrumenti.* **Salutatum** — *supinum I*, oleneb s. miseras. Sarkasm: tõepoolest tapma, aga mitte tervitama. *Supinum* I on vormilt neljanda käändkonna teonime akusatiiv, mis nõuab verbile vastavat käänet, näitab eesmärki ja oleneb liikumisverbidest: minema, saatma, tulema j. t. Tema asemel võivad olla mitmesugused teised kõnekäänud. Sama mõte — legaadid saadeti rahu paluma — on lausetel: Legati missi sunt 1) pacem petitum (*sup.*), 2) ut pacem peterent (*ut finale*), 3) qui pacem peterent, 4) ad pacem petendam (*gerundivum*), 5) pacis petendae causa (*gerundivum*). **Cum . . . venissent** — *cum causale* = sest et, näitab põhjust, nõuab konjunktiivi. **Quos . . . venturos esse** — *acc. c inf.*, oleneb sõnast praedixeram.

V. Quae = haec. Siduvat asesõna tarvitatakse lause alguses näitava asemel, et eelnevat liita tihedamalt järgnevaga. **Cum . . . sint** — *cum causale.* **Educ** — *imperativus* verbist educere. Sarnaselt: dicere — dic, ducere — duc, facere — fac, ferre — fer. **Metu** — *abl. separationis*, oleneb v. liberabis. **Intersit** — *coniunctivus*, oleneb s. dummodo. Dummodo järgi on alati konjunktiiv, ajad määrab *consecutio temporum.*

11 **Dis** = deis. **Habenda est** — *coniugatio periphrastica passiva.* **Quod . . . effugimus** — *quod causale*, indikatiiv on sellepärast, et mõtted kuuluvad rääkijale enesele. *Inversio*: kõrvallause mõte on tähtsam kui pealause mõte. **Pestem** — mõeldakse Catilinat, *abstractum pro concreto.* **Summa salus rei publicae** = summa res publica ehk lihtsalt salus rei publicae —

asjatu sõna tarvitamine, pleonasm. **Non est . . . periclitanda** — *coniugatio periphrastica passiva.* **Consuli designato** — designatus tähendab siin: valitud, aga mitte veel kohuseid täitmas. **Praesidio. . . diligentia** — *abl. instrumenti.* **Cum. . . voluisti** — *cum temporale.* **In campo**, s. o. in campo Martio — Marsi väljal, seal peeti rahvakoosolekuid ja sõjaväeharjutisi. **Comitiis consularibus** — konsulite valimisel eesolevaks 62. aastaks. Valimised olid mitu kuud enne ametisse astumist. **Interficere** — *infinitivus,* oleneb v. voluisti. Verbide järgi: volo, nolo, malo, cupio (soovin), studeo (püüan) esineb *acc. c. inf.*, kui eestikeelses kõrvallauses, mis algab et-ga, ja pealauses on isesugused alused. Cupio te beatum esse — mina soovin, et sina oleks õnnelik. On aga alused ühesugused, seisab ainult *inf.* (*nom. c. inf.*). Cupio beatus esse — soovin olla õnnelik. Volo hoc facere. Kuid ka viimasel juhtumil võib *acc. c. inf.* ette tulla, nimelt siis, kui soovi täideminek ei olene ainult alusest; see on eriti võimalik, kui sõltuv verb on esse või vormilt *inf. passivi.* Volo hoc fieri, factum esse. Cupio me non dissolutum videri — soovin näida mittehooletuna. Sapientem civem me et esse et numerari volo — soovin, et ma oleks ja mind loetaks mõistlikuks kodanikuks. **Nullo tumultu . . . concitato** — *abl. absolt.* **Publice** — ametlikult (ei pöördunud kellegi poole). **Per me:** Kui vahendiks on isikud, tarvit. kaassõnu per ja opera. Per Ciceronem (Ciceronis opera) res publica conservata est — Cicero hoolel päästeti riik. Elutu asja juures tähendab per viisi: per vim — vägivaldselt. **Quamquam** — nõuab indikatiivi. **Perniciem. . . esse coniunctam** — *acc. c. inf.*, oleneb s. videbam.

Quoniam — näitab faktilist põhjust, nõuab indikatiivi. 12
Imperii disciplinaeque — *gen. possessivus,* oleneb avaldisest proprium est. See gen. oleneb verbidest: esse — päralt olema, fieri — omanduseks saama, proprium est — omane olema. **Te interfici** — *acc. c. inf.*, oleneb v. iussero. **Residebit in re publica reliqua** — *alliteratio,* s. o. sama silbi kordumine sõnade alguses. **Sin . . . exieris** — tingimuslause, *casus realis.* **Sin** — tingiva si järgi tähendab sin — kui aga.

Quid est? — on vahelüliks, et hakata järeldusi tegema. 13
Me imperante — *abl. absolutus* **Tua sponte** — *abl. modi.* **Faciebas** — *imperfectum de conatu.* See imperfectum näitab tegevust, mida ainult kavatseti, taheti korda saata. **Exire . . . hostem** — *acc. c. inf.*, oleneb s. iubet. **Num in exilium,** s. o.

voluntarium — vabatahtlik. Igaüks võis pääseda karistusest, ka surmanuhtlusest, kui ta läks vabatahtlikult maalt välja. **Si . . . consulis** — tingimuslause, *casus realis*.

VI. Quod . . . possit — *coniunctivus* järelduslauses, oleneb siduvast asesõnast väljendise quid est järgi. **Hominum** — *gen. partitivus*, oleneb s. coniurationem, mis on tarvitatud siin konkreetses mõttes — vandenõulaste salk *(abstractum pro concreto)*. **Qui . . . non metuat . . . qui non oderit** — *coniunctivus*, sest eitavale pealausele nemo est järgneb qui non = quin, mis nõuab konjunktiivi. **Domesticae turpitudinis** — kodused nurjatused on üldsusele vähem teada kui privatarum rerum dedecus, mis väljaspool perekonda ette tuleb. **Nota . . . inusta . . . est** — *metafora*, vigur, kus sõnade tähendus sel põhjal üle kantakse, et mitmesugused asjad oma omaduste ja tegevustega mõjuvad ühteviisi. Varastele põletati märgid külge. **Vitae tuae** — *dativus*, oleneb s. inusta. Verbid, mis liitunud kaassõnadega: ad, cum, in, inter, ob, post, prae, sub ja super, nõuavad datiivi. **Afuit** — öeldis alustele libido, facinus, flagitium. **Cui . . . adulescentulo** — *dativus*, sõltub v. praetulisti. **Quem . . . irretisses** — *coniunctivus*, oleneb siduvast asesõnast. **Corruptelarum** — *gen. subiectivus*, oleneb s. illecebris. **Illecebris** — *abl. instr.* **Ferrum . . . facem praetulisti** — *zeugma*. See on vigur, kus verb käib ainult ühe nimisõna kohta mitme hulgast, siin praetulisti ja facem, ferrum'i jaoks võime täiendada: andsid kätte. Catilina võrdlus orjaga, kes valgustas teed isandale, kui see läks öösi joomingule.

14 **Cum . . . vacuefecisses** — *cum historicum*. **Morte** — nagu oleks Catilina tapnud oma naise, mida Cicero siin mõista annab, et abielluda Aurelia Orestillaga, ei leia kinnitust teiste kirjanikkude poolt. **Novis nuptiis** — *dativus finalis*. See datiiv vastab küsimustele: millele? mille jaoks? Näitab eesmärki. **Alio . . . scelere** — mõeldakse poja kihvtitamist esimesest abielust. Seda kuuldust annavad edasi ka teised kirjanikud. **Cumulasti** = cumulavisti. **Quod** = hoc. **Quod . . . sileri** — *acc. c. inf.*, oleneb s. patior. **Ne . . . videatur** — *ne finale*. **Immanitas aut exstitisse aut non vindicata esse** — *nominativus cum infinitivo*, sõltub v. videatur. **Aut . . . aut** — eitavates lausetes peaaegu = et . . . et. **Non vindicata** — Roomas ei olnud ametlikku süüdistajat, prokuröri. Kohus algas uurimist, kui mõni kodanik seda nõudis. **Quas . . . impendere** — *acc. c. inf.*, sõltub v.

senties. **Proximis Idibus** — *abl. temporis.* Iididel avaldati võlanõudmised, järgmistel kalendidel maksti protsente ja võlgu. Et vandenõul ei olnud edu, siis Cicero arvates võlausaldajad pidid esitama oma nõumised. Catilina võis oma pantidest ilma jääda. **Domesticam** — mitmekesiduse pärast privatam asemel. **Difficultatem ac turpitudinem** — esimene käib võlgade, teine roimade kohta.

Spiritus = aër — õhk. **Cum scias** — *cum adversativum*, tähendab tugevat vastolu, näiteks: Quid affere consilii 15
possum, cum ipse egeam consilio — millist nõu mina võin anda, kui ise olen ilma nõuta. **Horum** — *gen. partitivus*, oleneb s. neminem. **Esse neminem** — *acc. c. inf.*; oleneb v. scias. **Qui nesciat** — *coniunctivus*, oleneb siduvast asesõnast väljendise järgi: esse neminem. **Te . . . stetisse . . . paravisse** — *acc. c. inf.*, oleneb v. nesciat. **Prīdie Kalendas Ianuarias**: Rahvale teatati aasta viimasel päeval konsulite ametist lahkumisest iseäralisel koosolekul *(contio)*. *Contiones* peeti enamasti rahvakoosolekute kohal. Catilina kandideeris 66. aastal konsulikohale järgmiseks aastaks. Tolleaegne konsul L. Volcatius Tullus kustutas aga senati loal tema kandidaatide hulgast, sest oli kaebusi. Et kuidagi pääseda valitsema, tahtis Catilina siis riigipööret toime panna. **Lepido et Tullo consulibus** — *ablativus absolutus;* 66. aastal. Konsulid olid Roomas kõige kõrgemad valitsevad isikud (enamasti kahekesi), juhatasid rahvakoosolekuid, senatit, sõjaväge; aastaid kutsuti nende nimede järgi. Igal aastal valiti uued konsulid. **In comitio** — foorumil, seal kohal, kus peeti rahvakoosolekuid. **Cum telo** — *ablativus sociativus*. See abl. tähendab kaasasolekut. **Consulum . . . principum civitatis interficiendorum** — *gen. subiect*, olenevad s. causa. **Interficiendorum** — *gerundivum*. **Sceleri ac furori** — *hendiadys*. **Mentem aliquam aut timorem tuum, sed fortunam . . . obstitisse** — *acc. c. inf.*, sõltub v. nesciat. **Populi Romani** — *gen. subiect.*, sõltub s. fortunam. **Ut . . . non viderentur** — *ut consecutivum*. **Vitari** (mõeldakse haec) **posse** — *nom. c. inf.*, sõltub v. viderentur. **Corpore effugi** — palja käega (kehaga) võitluses olema ja osava liigutusega pääsema sõjariistade eest. **Assequeris** — *praesens.*

Tibi — *dativus incommodi*, oleneb avaldisest extorta est. 16
Casu aliquo — *abl. modi.* **Quibus . . . initiata . . . ac devota sit** — kaudne küsimus, oleneb v. nescio. Ohverdamisel

tarvitatavaid nuge pühitseti. Cicero tahab nähtavasti öelda, et Catilina pühitses oma pussi konsulite tapmiseks ja tõotas (devota) tema jumalusele, kui tapmine õnnestub. Ajaloolane Sallustius teab koguni rääkida, et C. olevat annud vandenõulastele juua inimeseverd viina hulgas, lootes nii neid kindlasti ühendada. **Abs te** = a te — *abl. auctoris*, sõltub väljendist initiata ac devota sit. **Necesse ... esse** — *acc. c inf.*, oleneb v. putas.

VII. **Nunc vero** = quae cum ita sint. **Ut ... videar** — *ut consecutivum*. **Odio** — *abl. causae*, oleneb s. permotus. **Ego permotus esse videar** — *nominativus cum infinitivo* oleneb v. videar. **Quo debeo** — mõeldakse: permotus esse. **Sed ut** (videar) — *ut consecutivum*. **Misericordia** — *abl. causae*. **Nulla** — seisab non asemel, rõhutab rohkem — mitte sugugi. **Tibi debetur** = sa teenid ära. **Paulo** — *abl. mensurae*. **Ex hac tanta frequentia** = ex his senatoribus, qui tam frequentes adsunt. Seadusliku liikmete arvuga, otsusevõimelist senatit nimetati: frequens. Tähtsa sündmuse puhul oli arusaadavalt senaatoreid rohkesti ilmunud. **Tot ex tuis amicis** = ex tot tuis amicis. **Post hominum memoriam** — võib tõlkida: vanast hallist ajast. **Cum sis ... oppressus** — *cum adversativum*. See cum tähendab: kui, kuna, siis kui. **Gravissimo iudicio** — *abl. causae*. **Quid? quod** — seda väljendit tarvitatakse, kui minnakse uuele, veel tähtsamale tõendusele. Võib tõlkida: Mis? isegi seda on vähe, ehk: Mida arvata sellest asjast, et. *Quod explicativum*, seob lauseid, kus räägitakse tuntud asjadest, sellep. indikatiiv. Talle vastab hoc (ferendum putas). **Tibi** = a te. Cicero tarvitab tihti *perfectum passivi* korral isiku datiivi, kus peaks seisma *abl. auctoris*, sealjuures teeb vahet: kui on datiiv, siis tegevus sünnib isiku kasuks (kahjuks) või näib talle lõppenud. **Simul atque assedisti** — *perfectum indicativi*. Seda nõuavad sidesõnad: ubi, ut, ubi primum, ut primum, cum primum, simulac (simulatquè), mis kõik tähendavad: vaevalt, kui ainult. Tegevus ühekordne. **Nudam atque inanem** — *hendiadys*. **Quo ... animo** — *abl. modi*. **Hoc tibi ferendum** (esse) — *acc. c. inf.*, oleneb v. putas. **Tibi** — tegelev isik gerundivumi korral avaldub datiiviga.

17 **Si ... metuerent ... putarem** — tingimuslause, *casus irrealis*. **Isto pacto** — *abl. modi*. **Ut ... metuunt** — *ut comparativum*. See sidesõna nõuab indikatiivi. Tarvitatakse: tõsiasjade võrdlusel, näidete esitamisel (= nagu näiteks). Ut

sementem feceris, ita metes — kuidas külv, nõnda lõikus. **Domum . . . reliquendam** (esse) — *acc. c. inf.*, sõltub v. putarem. **Urbem** (reliquendam esse) — *acc. c. inf.*, oleneb v. arbitraris. **Si . . . viderem . . . mallem** — *coniunctivus* tingimuslauses, *casus irrealis*. **Me suspectum . . . atque offensum** (esse) — *acc. c. inf.*, oleneb v. viderem. **Iniuria** — *abl. modi*. **Carere me . . . conspici** — *acc. c. inf.*, oleneb v. mallem. **Aspectu** — *ablativus inopiae* (inopia — puudus). See abl. tähendab puudust, ilmaolekut. Teda nõuavad verbid: egēre, indigēre — puudust-tundma; carēre — mitte omama, ilma olema; orbare, privare, nudare, spoliare — ilma jätma j. t. Vastandiks on *abl. copiae* (copia — küllus), mis seisab verbide ja omadussõnadega: complēre, implēre — täitma; onerare — peale laduma, ornare — ehtima j. t.; onustus — pealelaotud, praeditus — varustatud, refertus — täidetud j. t. **Civium** — *gen. subiect.* **Cum . . . agnoscas** — *cum adversativum*. See cum on *cum concessivum'i* erijuhtum, rõhutab iseäranis vastolu. **Conscientia** — *abl. causae*. **Scelerum** — *gen. obiect.*, oleneb s. conscientia. **Si . . . timerent . . . odissent . . . posses . . . concederes** — tingimuslause, *casus irrealis*. **Odissent** — defektiivne verb, s. o. verb, millel ei ole kõiki vorme, algvormid: odi, odisse. **Ulla ratione** — *abl. modi*. **Ab oculis** — *abl. separationis*, oleneb v. concederes. **Te . . . cogitare** — *acc. c. inf.*, oleneb v. iudicat. **Verebere** — *futurum* I, s. o. vereberis. **Sequere** — *fut.* I, s. o. sequeris.

Quae = ea, s. o. patria. **Quodam modo** — *abl. modi*. 18
Tacita loquitur — *oxymoron*. See retooriline vigur kujutab vastastähendusega mõistete teravmõttelist ühendust. **Aliquot annis** — *abl. temporis*. **Per te** — sinu kaastegevusel, abil. **Multorum civium. . . sociorum** — *gen. obiect.* **Civium neces:** Catilina võttis osa Sulla proskriptsioonidest, juhtides gallia sõdureid, kes olid väga verejanulised. **Vexatio direptioque sociorum:** Nimelt siis, kui Catilina oli propreetoriks Aafrikas, kus halastamatult kohtles võlgnikke. Võeti selle eest vastutusele, andis kohtunikkudele altkäemaksu, nii pääses karistusest. **Ad neglegendas . . . ad evertendas perfringendasque** — *gerundiva*. **Me totam esse in metu** — *acc. c. inf.*, (omnes) **timeri** — *acc. c. inf.*, mõlemad olenevad gerundiivsest avaldisest: non est ferendum. **Quidquid increpuerit** — *attractio modi*. **Nullum . . . consilium iniri posse** — *nom. c. inf.*, oleneb v. videri. **Quod . . .**

abhorreat — *coniunctivus* siduva asesõna järgi, milles sisaldub *ut consecutivum*. **A tuo scelere abhorreat:** Mõtte järgi võib tõlkida: millest sina roimarina osa ei võta. **Ne opprimar** = ne interem — *ne finale*. **Ut . . . desinam** — *ut finale*.

19 **VIII. Si . . . loquatur . . . debeat** — tingimuslause, *casus potentialis*. **Etiam si . . . non possit** — *coniunctivus*, oleneb möönvast sidesõnast etiamsi, mis nõuab indikatiivi ja konjunktiivi. **In custodiam,** s. o. libera custodia, kodune arest, millele mõisteti Roomas ülema seisuse isikuid. Catilina mängis süütut kannatajat, andis ise ennast vahi alla, kui L. Paulus süüdistas teda de vi, s. o. vägivallas. See asi ei tulnud kohtus arutusele, sest sündmused arenesid liig kiiresti. **Dedisti** = dare voluisti ehk dabas, s. o. *imperfectum de conatu*. **Vitandae suspicionis** — *gen subiect.*, oleneb s. causa. **Vitandae** — *gerundivum*. **Te . . . velle** — *acc. c. inf.*, oleneb v. dixisti. **A quo** — *abl. causae*, oleneb sõnast receptus. **Ut . . . asservarem** — *ut obiectivum*. **Domi.** Kus? domi — kodus; kust? domo — kodust; kuhu? domum — koju. **Cum . . . tulisses** — *cum historicum*. **Me . . . posse** — *acc. c. inf.*, oleneb avaldisest: id responsum tulisses. **Nullo modo** — *abl. modi*. **Qui . . . essem** (= cum . . . essem) — *coniunctivus* siduva asesõna järgi milles sisaldub *cum causale*. **Quod . . . contineremur** — *quod causale*, ainult subjektiivne arvamine, sellep. konjunktiiv. **Eisdem moenibus** — *abl. rei efficientis* või *abl instrumenti*. **A quo** = ab eo — *abl. causae*, sõltub s. repudiatus. **Virum optimum . . . diligentissimum . . . sagacissimum . . . fortissimum** — iroonia. **Demigrasti** = demigravisti. **Quem . . . fore** (= futurum esse) — *acc. c. inf.*, sõltub verbist putasti = putavisti. **Ad custodiendum . . . ad suspicandum . . . ad vindicandum** — *gerundiumid*. **Carcere atque vinculis** — *hendiadys*. Carcer oli pime vangla, kus hoiti raudus (in vinculis) surmamõistetuid ja neid, kellele see karistus osaks võis saada. Vastand: custodia — kodune arest. **Abesse debere** (is) — *nom. c. inf.*, sõltub v. videtur. **Qui iudicarit** (= iudicaverit, perfect. coniunct.) — *coniunctivus*, sest siduva asesõna asemel võib olla *ut consecutivum*. **Se . . . dignum** — *accusativus duplex*, oleneb v. iudicarit. Verbid: iudicare, existimare — arvama; vocare, nominare, appellare — kutsuma, nimetama; se praestare, se praebēre — ennast näitama j. t. nõuavad kaht akusatiivi, mis vastavad eesti k. küsimustele: keda kelleks?

keda kellena? Praesta te virum — näita ennast mehena. Te regem appello — nimetan sind kuningaks. On nim. verbid tehtavikus, seisab nende juures *nominativus duplex*: Rex (ego) appellor — mind nimetatakse kuningaks. **Custodia** — *abl. limitationis* või *abl. pretii*, oleneb s. dignum.

Quae = ea, haec. Siduv asesõna näitava asemel. **Cum . . . sint** — *cum causale*. **Si . . . non potes** — tingimuslause, *casus realis*. **Aequo animo** — *abl. modi*. **Suppliciis** — *abl. separationis*, sõltub verbist ereptam. **Si . . . decreverit** (futurum II) . . **dicis** — tingimuslause, *casus realis*. **Märkus.** *Attractio modi* järgi võib decreverit olla ka *perfectum coniunctivi*. Siis väljendab ta ainult võimalust, aga mitte tõsiasja (vaadata § 22). **Te ire** — *acc. c. inf.*, oleneb v. decreverit. **Obtemperaturum te esse** — *acc. c. inf.*, sõltub v. dicis. **Id quod abhorret a meis moribus**: See on ainult Cicero poolt esitatud põhjus, tõepoolest võis välja ajada rahvas ise, aga mitte senat. **Ut intellegas** — *ut consecutivum*. **Quid . . . sentiant** — kaudne küsimus, oleneb s. intellegas. **Ex urbe** — *abl. separationis*, sõltub v. egredere. **Metu** — *abl. separationis*, oleneb s. libera. **Horum** (= senatorum) — *genitivus subiectivus*. 20

Si . . . dixissem . . . intulisset — tingimuslause, *casus irrealis*. **Iure optimo** — *abl. modi*. **Cum quiescunt . . . cum patiuntur . . . cum tacent** — *cum coincidens (explicativum)*. See cum nõuab indikatiivi, tähendab pea- ja kõrvallause tegevuste samasust. Ajad ja alused on mõlemal lausel ühesugused. Tõlkida võib II infinitiivi seesütlevaga. **Quiescunt, probant; patiuntur, decernunt; tacent, clamant** — *oxymoron*. **Ut . . ad portas prosequantur** — *ut obiectivum*. Iroonia, sest, nagu teada, saatsid teenrid oma isandaid, kui need läksid reisile, linna väravateni. **Haec**, s. o. linna ja riiki. 21

IX. Quamquam quid loquor — kuid mida ma räägin, *quamquam correctivum* (kuid, muide, päälegi), algab märkusi, parandusi. **Ut . . . frangat . . . ut . . . corrigas . . . ut . . . meditere** (= mediteris) . . . **ut . . . cogites**: Küsimustes, kus avaldub pahameel või imestus, seisab ut konjuktiiviga või *acc. c. inf.* Ut-lauseis võib mõelda fieri potest. Egone ut tibi irascar? (= putasne fieri posse, ut tibi irascar?). Kas ma pean sinu peale vihastama? Nec posse Italiã Teucrorum avertere regem? **Utinam . . . duint** — *conjunctivus optativus* s. utinam järgi. *Coniunctivus optativus* seisab soovi avaldamiseks pealauseis: 22

1) *coniunctivus praesentis (*ka *perfecti)* näitab üldse soovi, ilma et kordaminekuga arvestataks; 2) *coni. imperfecti* näitab, et soovi ei ole võimalik täita praegu ega tulevikus ja 3) *coni plusq.* näitab, et soov oli asjatu, teda ei olnud võimalik täita minevikus. Tihti lisatakse juure partikkel **utinam** — oh kui ometigi. **Etsi video** — möönvad sidesõnad etsi, tametsi, quamquam, mis tähendavad: ehk küll, nõuavad indikatiivi. **Voce** — *abl. causae,* oleneb s. perterritus. **Induxeris** — *coniunctivus perfecti* on puuduva *coniunctivus futuri* asemel. Niisugune vormide asendamine on lubatud, kui kõrvallause sõltub *acc. c. inf. futuri*'st või lausest, mis mõtte järgi näitab tulevikku (näit. *ut finale),* ja kui selles kõrvallauses peaks seisma *coniunctivus futuri.* Siin on maksev järgmine reegel: 1) Puuduva *coniunctivus futuri I* asemele pannakse *coniunctivus praesentis,* kui pealauses on peaaeg, ja *coniunctivus imperfecti,* kui pealauses on ajalooline aeg; 2) puuduva *coniunctivus futuri II* asemele pannakse *coniunctivus perfecti,* kui pealauses on peaaeg, ja *coni. plusquamperfecti,* kui pealauses on ajalooline aeg. **Quanta tempestas . . . impendeat** — *coniunctivus* kaudses küsimuses. **Recenti memoria** — *ablativus absolutus* või *ablativus causae.* **Scelerum** — *gen. obiectivus,* sõltub s. memoria. **Tanti** — *genitivus pretii.* See gen. seisab verbide juures, mis tähendavad — hindama: aestimare, putare, habēre j. t.; maksma — esse. Genitiivis on hinna üldine väljendis: tanti — niisuguse hinnaga, pluris — kallimalt, minoris — odavamalt, quanti — millise hinnaga j. t. Siin on est tanti ükskõiksuse avaldis: see on mulle ükskõik, vähe tähtis. **Dummodo . . . sit . . . seiungatur** — sidesõna *dummodo* nõuab konjuktiivi. **Ut . . . commoveare** (commovearis), **ut . . . pretimescas . . . ut . . . cedas** — *ut obiectivum.* **Vitiis** — *abl. rei efficientis,* oleneb s. commoveare. **Legum** — *gen. subiect.,* oleneb s. poenas **Temporibus** — *dativus,* sõltub s. cedas. **Non est postulandum** — *coniugatio periphrastica passiva.* **Turpitudine . . . periculo . . . furore** — *abl. separationis,* sõltuvad s. revocarit (revocaverit). **Ut . . . revocarit** — *ut consecutivum.*

23 **Mihi inimico, ut praedicas, tuo**: Catilina nimetas Ciserot enese isiklikuks vaenlaseks ja tahtis, et selle vaatekoha omaks ka teised nende vahekordade arusaamisel. *Ut comparativum.* **Recta** (via) — *abl. lineae.* See ablatiiv oleneb liikumisverbidest. Tee nimetus on ablatiivis. **Si id feceris . . . si . . .**

ieris — tingimuslaused, *casus realis.* **Iussu** — *abl. causae.* **Consulis** — *gen. subiect.* **Sin autem** ehk sin seisab si järgi ja tähendab: kui aga. **Confer . . . infer** — imperatiivid. **Bonis** — *abl. separationis*, sõltub s. secerne. **Impio latrocinio** — *abl. causae*, oleneb v. exsulta. **Ut . . . videaris** — *ut finale.* **A me** — *abl. auctoris*, oleneb s. eiectus. **Eiectus** (esse) . . . **invitatus . . . esse** — *nom. c. inf.*, oleneb s. videaris.

Quamquam quid — *quamquam correctivum.* **Quid . . . invitem** — *coniunctivus dubitativus* ehk *deliberativus.* See konjunktiiv esineb pealauselistes küsimustes, mis avaldavad isiku kahtlevat või kõhklevat meeleolu, ja ei nõua ühtki vastust. Ajad: praesens, kui kahtlus on olevikus, ja *imperfectum*, kui kahtlus oli minevikus. **A quo** — *abl. auctoris*, sõltub avaldisest esse praemissos. **Sciam** — *coniunctivus, attractio modi* põhjal. **Esse praemissos** (eos) — *acc. cum. infinitivo*, oleneb s. sciam. **Qui . . . praestolarentur** — *coniuncitivus* siduva asesõna qui järgi, milles sisaldub ut *(finale)* ii. **Forum Aurelium** — oli teel Roomast Etruuriasse, küla turuga. **Pactam et constitutam** (esse) . . . **diem** — *acc. c. inf.*, sõltub verbist sciam. **Diem** — siin naissugu, sest tähtpäev. **A quo** — *abl. auctoris.* **Aquilam . . . esse praemissam** — *acc. c. inf.*, sõltub s. sciam. **Aquilam** — see oli sama kotkas, mille Marius omas enesega, kui sõdis kimbritega. Catilina hoidis ja kummardas teda. **Illam:** mõtte järgi — kõigile tuntud. **Quam . . . perniciosam esse . . . ac funestam futuram** (esse) — *accusativus cum infinitivo*, oleneb sõnast confido. **Sacrarium** — sakrasm. **Sciam** — *coniunctivus dubitativus.* **Ut . . . possis** — ut küsimuses. **Illa** (= aquila) — *ablativus inopiae*, oleneb s. carere. **Venerari . . . solebas** = harilikult austasid. **Proficiscens** — *participium coniunctum.* **Altaribus** — klassilisel ajal tarvitati seda sõna ainult mitmuses, *plurale tantum.* 24

X. Quo te . . . rapiebat, s. o. Manliuse laagrisse. **Neque enim** — sidesõnade: enim, tamen, ja vero juures on non asemel neque. **Fortuna servavit:** Cicero mõtleb nähtavasti sellele, et Catilina oli kaks korda kohtus õigeks mõistetud. **Non modo fortuna:** fortuna — siin mõtte järgi: abinõud äraelamiseks. 25

Laetitiae. . . . gaudiis — *abl. causae.* **Perfrure** = perfrueris, *futurum I.* **Bacchabere** (fut. I) = bacchaberis. **Laetitia perfruere . . . gaudiis exsultabis . . . in voluptate bacchabere:** terve rida sünonüümseid väljendeid. Üks silmapaistev 26

Cicero kõnede iseäraldus on sünonüümide rohkus. Vaadata § 24: perniciosam ac funestam; § 20: attendis . . . animadvertis; § 19: carcere atque vinculis; § 18: evertendas perfrigendasque; § 16: nudam atque inanem; § 10: non feram, non patiar, non sinam; munivi atque firmavi j. m. t. **Cum . . . audies . . . videbis** — *cum temporale.* **Tuorum** — *genitivus partitivus,* oleneb s. numero. **Habes, ubi ostentes:** konjunktiiv lühikeses avaldises, kus ubi väljendab põhjust, juhtumit. Sarnaselt: est, quod doleam ehk habeo, quod doleam — mul on põhjus kurvastuda. **Famis, frigoris, inopiae** — *genitivi obiectivi,* sõltuvad sõnast patientiam. **Rerum omnium** — *gen. obiectivus,* oleneb s. inopiae. Ladinakeelne *genitivus obiectivus* ei avaldu eesti keeles alati genitiiviga, vaid ka teiste käänetega: inopia rerum omnium — puudus kõigist asjust. **Quibus** — *abl. causae,* sõltub s. confectum. **Te . . . confectum esse** — *acc. c. inf.,* sõltub verbist senties. **Brevi tempore** — *ablativus temporis.*

27 **Cum . . . reppuli** — *cum temporale.* Et teostada oma mässulisi kavatsusi, püüdis Catilina 63. aastal 62. aastaks saada konsuliks. Päeval enne valimisi Cicero selgitas senatis Catilina ja tema kaaslaste plaane. Valimised lükati edasi. Nüüd hakkas C. varitsema Gicerot, et teda surmata. Valimispäeval ilmus Cicero rahvakoosolekule raudriides ja suure hulga sõpradega, kes olid valmis teda kaitsma. Konsuliteks valiti D. Iunius Silanus ja L. Licinius Murena. C. jäi kõrvale. **Ut . . . posses** — *ut consecutivum.* **Ut . . . nominaretur** — *ut consecutivum.* **Abs te** — *abl. auctoris,* oleneb s. susceptum (est). **Id . . . latrocinium . . . quam bellum** — *nominativus duplex,* sõltub s. nominaretur.

XI. **Ut . . . detester ac deprecer** — *ut finale.* Üks sünonüüm võib eesti keeles esineda määrusena. **Si . . . loquatur** — tingimuslause, *casus potentialis.* Tingimuslauset, kus esinevad si ja nisi, nimetatakse tingivaks *(protăsis),* pealauset — tingituks *(apodŏsis).* **Vita mea** — *abl. comparationis,* oleneb s. carior. (Tune) **eum . . . exire** — *acc. c. inf.,* oleneb s. patiere (= patieris). **Quem esse hostem** — *acc. c. inf.,* oleneb s. comperisti. **Quem ducem . . . futurum** (esse) — *acc. c. inf.,* sõltub s. vides. **Quem exspectari** — *acc. c. inf.,* oleneb sõnast sentis. **Hostium** — *gen. subiectivus,* oleneb s. castris. **Evocatorem servorum:** Vandenõulased ässitasid orje

põletama ja rüüstama Rooma linna. **Ut . . . videatur** — *ut finale.* **Abs te** — *abl. auctoris,* oleneb väljendisest non emissus, sed immissus esse. **Ex urbe** — *abl. separationis.* **Non emissus . . . sed immissus . . . esse** — *nominativus cum infinitivo,* sõltub verbist videatur. **Emissus . . . immissus** — mäng kaassõnadega e ja im (in). Sarnaselt: § 27 — exsul . . . consul, § 30 — reprimi . . . comprimi j. m. t. **Nonne** — kui järgneb mitu küsimust, millele oodatakse jaatavat vastust, siis on esimeses nonne (nihilne, nunquamne), teistes non (nihil, nunquam). **Hunc . . . duci . . . rapi . . , mactari** — *accusativus cum infinitivo,* sõltub verbist imperabis. Isik nimetamata, sellep. *infinitivus passivi.* **Summo supplicio** — *abl. instrumenti.* **Mactari** — Cicero tarvitab seda verbi affici tähenduses.

Quid . . . te impedit: Cicero loetleb, mis võiks takistada: 28
1) mos maiorum, 2) leges, 3) invidia posteritatis. **Maiorum** — *gen. subiectivus,* oleneb s. mosne. **Morte** — *abl. instrumenti.* **Multarunt** = multaverunt. **An leges.** Seadustes oli tähendatud, et surmanuhtlust ja kehalist karistust rooma kodanikkudele võis määrata ainult rahvas. Lex Valeria: ne quis magistratus civem Romanum adversus provocationem necaret neve verberaret. **Posteritatis** — *gen. subiectivus.* **Praeclaram** — iroonia. **Hominem per te cognitum** — uus, tundmatu inimene (*homo novus*), kellel ei ole kuulsaid esivanemaid. **Nulla commendatione** — *ablativus absolutus.* **Tam mature per omnes honorum gradus:** Vanuse alamäär oli kõrgemate ametite jaoks: quaestor — 27 aastat, aedilis — 37 a., praetor — 40 a., consul — 43 a. Cicero ise räägib, et ta sai kaks viimast ametit kohe, kui vanuse alamäär täis sai *(suo anno).* **Si . . . neglegis** — tingimuslause, *casus realis.* **Invidiae . . . periculi** — *genit. obiect.,* sõltub s. metum.

Est . . . pertimescenda — *coniugatio periphrastica passiva.* **Cum . . . vastabitur** — *cum temporale.* **Bello** — *abl. instrumenti.* **Te . . . conflagraturum** (esse) — *acc. c. inf.,* sõltub s. existimas. **Invidiae** — *genitivus subiectivus.* **Incendio** — *abl. causae.* 29

XII. Si . . . iudicarem . . . dedissem — tingimuslause, *casus irrealis.* Erijuhtum: lausetes on erinevad ajad. **Factu** — *supinum II. Supinum II* on neljanda käändkonna aeg-nimisõna ablatiiv, lõpeb u-ga ja omab passiivse tähenduse. Oleneb nagu *ablativus limitationis* omadussõnadest: honestus, turpis, facilis,

difficilis, optimus. iucundus j. m. t., nimisõnadest: fas, nefas. Supinum factu jääb enamasti tõlkimata. **Catilinam . . . multari** — *acc. c. inf.*, oleneb s. iudicarem. **Morte** — *ablativus instrumenti.* **Unius . . . horae** — *gen. obiect.*, sõltub s. usuram. **Unius usuram horae** — on kirjeldavalt unam horam asemel. **Gladiatori**: gladiaatorid olid väga halvas kuulsuses. Neid võis palgata kallaletungimise jaoks ja isegi mõrtsukatööle. **Ad vivendum** — *gerundium.* **Si . . . non contamniarunt** (contamniaverunt) . . . **honestarunt** (honestaverunt) — tingimuslause, *casus realis.* **Verendum** (non erat) — *gerundivum.* **Ne . . . redundaret** — *ne obiectivum (timendi).* **Hoc parricida . . . ineterfecto** — *abl. absolutus.* **Invidiae** — *genitivus partitivus*, oleneb s. quid. **Quodsi**: erasugu asesõna quod sidesõnade si, nisi (cum, quia, quoniam j. t.) ees seob lähemalt lauseid, pikendab mõttekäiku. **Hoc animo** — *ablat. qualitatis.* **Ut . .. putarem** — *ut consecutivum.* **Invidiam . . . gloriam, non invidiam** — *accusativus duplex*, oleneb s. putarem.

30 **Quamquam . . . sunt** — *quamquam correctivum.* **Qui . . . non videant aut . . . dissimulent** — *coniunctivus* siduva asesõna järgi, millega avaldub järeldus ühenduses väljendisega nonnulli sunt. **Mollibus sententiis** — *abl. instrumenti*, oleneb s. aluerunt. Üksikute senaatorite arvamised, kui neid küsis esimees. Magistraadid (valitsejad) avasid senati ettekandega *(relatio).* Peale selle koosolekut juhatav magistraat küsis üksikuilt senaatoreilt, alates tähtsamaist, nende arvamist *(sententias rogare).* Lahkuminevaid arvamisi hääletati eraldi. Hääletamisel läksid senaatorid kahte ossa *(discessio)* — ühed poolt, teised vastu. **Si . . . animadvertissem . . . dicerent** — tingimuslause, *casus irrealis.* **Regie** — tyrannice. Pärast kuningate äraajamist olid sõnad rex, regie roomlastele vastikud ja tähendasid: türann, türanlikult. **Factum essee** — *accusativus cum infinitivo*, sõltub sõnast dicerent. **Si iste pervenerit, neminem . . . stultum fore** — tingimuslause, *casus potentialis.* **Pervenerit** — *coniunctivus perfecti* on puuduva *coniunctivus futuri* asemel. **Neminem . . . stultum fore . . . neminem improbum** (fore) — *accusativus cum infinitivo*, oleneb s. intellego. **Qui non videat . . . qui non fateatur** — *coniunctivus* siduva asesõna järgi lauseis, millel järeldusvarjund. **Coniurationem esse factam** — *acc. c. inf.*, oleneb sõnadest non videat ja non fateatur. **Hoc . . . uno interfecto** — *abl. absolutus.* **Hanc . . . pestem . . . reprimi**

. . . **comprimi posse** — *acc. c. inf.*, oleneb s. intellego. **Quodsi se eiecerit . . . eduxerit . . . aggregarit** (aggregaverit) — tingimuslause, *casus potentialis.* **Eiecerit** — Cicero väljendab selle verbiga kiiret tegevust, väljaminemist. **Eodem,** s. o. in Manliana castra.

XIII. Iam diu: mässuõhkkond valitses juba ligikaudu kolm 31
aastat. **Coniurationis** — *genitivus subiectivus*, oleneb s. periculis. **Quo pacto** — quo modo — *ablativus modi.* **Quodsi . . . tolletur** — tingimuslause, *casus realis.* **Cura et metu** — *abl. separationis*, sõltub avaldisest **esse relevati.** (Nos) **esse relevati** — *nominativus cum infinitivo*, oleneb s. videbimur. **Ut . . . videntur** — *ut comparativum.* **Morbo gravi . . . aestu febrique** — *abl. causae.* **Aestu febrique** — sünonüümid, sest febris kõige pealt on ka ferror, s. o. kuumus, palavik. Teist sõna võib tõlkida omadussõnaga: tulisest kuumusest. **Cum . . . iactantur** — *cum temporale.* **Homines . . . relevari** — *nominativus cum infinitivo*, oleneb s. videntur. **Gravius vehementiusque** — sünonüümid, üks võib tõlkimisel ka vahele jääda. **Istius** — *gen. obiectivus*, oleneb s. poena. **Poena** — *abl. causae*, sõltub s. relevatus. **Reliquis vivis** — *abl. absolutus.*

Secedant . . . secernant . . . congregentur . . . discer- 32
nantur . . . desinant . . . sit . . . inscriptum — *coniunctivi hortativi* (imperativi) *Coniunctivus hortativus* tähendab kas kutset või käsku, keeldu: eamus — läheme, eat, — mingu tema, eant — mingu nemad; ne eant — ärgu nemad mingu. Siia liiki kuulub ka *coniunctivus prohibitivus,* mis väljendab keeldu teise isiku suhtes, aeg — *perfectum:* hoc ne feceritis — seda ärge tehke. **Praetoris urbani** — *gen. subiectivus.* Praetor urbanus — tema alla kuulusid rooma kodanikkude kohtuasjad, praetor peregrinus korraldas nende kohtuasju, kel ei olnud Roomas kodaniku õigusi. Esiti oli 2 preetorit, pärast 16. Tohiks arusaadav olla, miks vandenõulased just preetorit vihkasid. **Curiam,** s. o. Hostiliam, sinna kogunesid senaatorid. **Malleolos** — süütenooled, millede otsad olid varustatud ümarguse traatvõrguga süütematerjali jaoks. **Ad inflammandam** — *gerundivum.* **Quid . . . sentiat** — kaudne küsimus, oleneb avaldisest sit inscriptum. **Tantam . . . fore diligentiam, tantam . . . auctoritatem, tantam . . . virtutem, tantam . . . consensionem** — *accusativi cum infinitivo futuri,* olenevad sõnast polliceor. Verbid: lootma — sperāre, vanduma — iurāre, lubama — pollicēri, promittĕre, eitama, mitte

lubama — negāre nõuavad *acc. c. inf. futuri.* Pater negavit se hoc facturum (esse) — isa ütles, et ta seda ei tee. **Ut... videatis** — *ut consecutivum.* **Profectione** — *ablativus temporis.* **Omnia patefacta, illustrata, oppressa, vindicata esse** — *accusativus cum infinitivo*, oleneb sõnast videatis. **Patefacta... vindicata** — neli kesksõna, paarikaupa sünonüümid, tõlkida võib ainult üks sõna igast paarist. *Asyndĕton.* Ühteliiki sõnad ladina keeles järgnevad kolmel viisil: 1) kõik sidesõnaga et — *polysyndĕton*, s. o. sidesõnakus; 2) kõik ilma sidesõnata — *asyndĕton*, s. o. sidesõnatus; 3) viimasele sõnale liitub que. (Et) magnifice et graviter et animose vivere; magnifice, graviter animoseque vivere — toredasti, tähtsalt ja vahvasti elama. **Videatis** — *coniunctivus praesentis* on puuduva *coniunctivus futuri* asemel teise järgu kõrvallauses, mis oleneb avaldisest *acc. c. inf.*

33 **Cum . . . salute, cum tua peste ac pernicie cumque exitio.** Kaassõna cum näitab kõrvalist asjaolu, mis peategevusega ühes käib, või seda, et kõrvaline asjaolu järgneb peategevusest. Esimesel juhtumil tõlgitakse cum: ühes, kaasas, -ga; teisel — saava käändega :-ks. **Peste ac pernicie:** ühe sünonüümi asemel võib olla omadussõna (lõplik, täielik). **Tu Iupiter:** nende sõnadega pöördub Cicero Jupiteri kuju poole. **Eisdem . . . auspiciis** — *ablativus causae.* Liialdus: mõtte järgi — ühel ajal, tempel aga ehitati 294. aastal. Romulus andis tõotuse templi ehitamiseks. **A. Romulo** — *ablat. causae (auctoris)*, oleneb avaldisest es constitutus. **Quem Statorem** — *accusativus duplex*, oleneb verbist nominamus. Stator: seismapanija, s. o. alalhoidja, kaitsja. **Huius urbis . . . imperii** — *gen. obiectivi*, olenevad sõnast Statorem. **A... templis, a tectis . . . moenibus, a vita fortunisque** — *abl. separationis*, olenevad sõnast arcebis. **Scelerum foedere . . . ac nefaria societate:** kahe sünonüümse avaldise ühend stiili ümardamiseks, tõlkes võib seista ka ainult üks neist. **Aeternis suppliciis** — *abl. instr.*, oleneb v. mactabis.

Trükivigu.

Lk.:	rida:	on:	peab olema:
5	11 alt	kas sa ei tunnud	kas sa tundsid
8	9 „	nad jätsid	jätsid
10	15 „	kegesti	kergesti
14	5 ülalt	templitest, kodanikkude	templitest, linna majadest ja müüridest, kodanikkude
16	20 ülalt	nota	noto
21	20 alt	iucendium	incendium
30	9 ülalt	kõrvale, kalduma	kõrvale kalduma
35	17 alt	numĕrus, i, n.	numĕrus, i, m.
44	16 ülalt	rääima	rääkima
47	13 alt	*datiivus*	*dativus*
48	9 ülalt	publica	publicae
53	14 alt	amarut	amarunt
63	4 „	Perfrure	Perfruere

Lisa.

Cicero, üks kõige suurematest kõnemeestest, keda tunneb ajalugu, sündis 106. aastal enne Kristust Arpiinumi linna lähedal Laatsiumis, kus ta isal oli mõis. Vanematel oli küllalt jõudu, et anda oma pojale hea hariduse. Varakult ilmutas Cicero suuri andeid õppimisel, iseäranis filosoofias ja kõnekunstis. Kuigi tal ei olnud kuulsaid esivanemaid, pääses ta ruttu riigiteenistuses kõrgetele kohtadele ja oli juba 63. aastal konsul.

Catilina kuulus põliste rooma kodanikkude hulka. Omas terava mõistuse ja tugeva tahtejõu, toores ja lõbuarmastaja, langes võlgadesse, riigiteenistuses leidis paraja koha, et rikastuda. Mitmel korral püüdis saada konsuliks, kuid igakord oli takistavaid põhjusi ja Catilina jäi ikka kõrvale. Ta hakkas 63. aastal mässu organiseerima, et nii pääseda võimu juure ja kätte maksta neile, keda pidas oma vaenlasteks.

Tema lähimaks abiliseks oli Manlius. Itaalias saadeti laiali usaldusmehed, kes kogusid endisi Sulla veteraane (vanu vilunud sõdureid) Faesulae linna. See linn oli määratud mässulaste sõjalaagriks. Peakorraldajaks oli seal Manlius. Catilina ise tegutses Roomas.

Mäss pidi algama Faesulae's 27. oktoobril, järgmisel päeval oleks Roomas tapetud Cicero ja teised optimaadid. Cicero sai aga neist kavatsustest üksikasjalisi teateid ja nõutas 21. oktoobril senatis enesele volitusi mässu mahasurumiseks. Senat tunnistas Catilina sepitsused mässuks (tumultus) ja otsustas: videant consules, ne quid detrimenti capiat res publica. See volitus anti *mos maiorum* järgi, tal puudus vormiliselt seaduslik alus. Konsul, kes teda tarvitas, võis olude muutumisel sattuda täbarasse seisukorda. Kuid vandenõulased lõid siiski kartma, väljaastumine jäi ära ja 28. oktoobril valitses Roomas rahu. Viimane tõsiasi oli põhjuseks, et Cicerot hakati

kahtlustama asjatus ohu suurendamises. Catilina mängis ka veel süütu osa, pakkus ennast ise vahi alla.

Aga varssi tuli Faesulae'st teade, et Manlius on mässu tõstnud, ka teistest kohtadest saabusid Rooma ärevad sõnumid. Lõppeks senat nägi, et ikkagi tuleb asja tõsiselt võtta, määras vandenõu avalikuks tegemise eest autasu, saatis vägesid rahutusi sumbutama, laskis Rooma linna öösiti tugevate väesalkade poolt valvata.

Catilina kutsus kokku vandenõulaste peamehed 6. novembril Laeca majja, et lõplikult otsustada, kuidas kavatsusi korda saata ja missuguse osa keegi enese peale võtab. Sel koosolekul ta teatas, et plaanitseb otsekohe peale selle, kui Cicero on ära tapetud, sõita Manliuse juure. Kaks ratsanikku C. Cornelius ja L. Vargunteius lubasid teisel hommikul enne valget hukata Cicero.

Vaevalt oli lõpnud nõupidamine, kui juba Cicerol oli kõik teada, mis seal sündis. Ta ei võtnud neid vastu, kes tervitama tulid ja kellel oli kavatsus teda tappa. Järgmisel päeval, s. o. 8. novembril korraldas senati koosoleku, kus pidas oma kuulsa I kõne Catilina vastu.

Kõne mõju oli väga suur. Catilina hakkas Cicerot sõimama ja palus senaatoreid mitte uskuda süüdistusi, juhtis tähelepanu sellele, et tema on vanast aristokraatide suguvõsast ja ei või sellepärast olla Rooma riigi vastane, ennem võib seda olla Cicero, kellel ei ole kuulsaid esivanemaid. Senaatoritel lõppes aga kannatus ja nad kisendasid protesteerides Catilinale: hostis! parricida! Catilina tormas ähvardades senatist välja ja lahkus kohe öösi linnast mõne oma kaaslasega, et minna Manliuse laagrisse, sealjuures levitas kuuldusi, et läheb Massiliasse (praegune Marseille) maapakku.

Mässu tekkimist soodustas tol ajal Roomas vaen kahe erakonna vahel: ühel pool oli senati erakond — optimates, teisel pool demokraadid — populares. Mõlemad erakonnad tahtsid olla üldiste kasude ja hea-olu — salus publica — eestvõitlejad. Kuulsaks on saanud tollest võitlusest. Gracchused, Marius, Caesar, Sulla, Cicero, Pompeius j. m. t. Igakord ei määranud juhtide päritolek erakonda kuuluvust: Catilina oli sündimise poolest aristokraat, aga õhutas tarviduse korral vaenu senati vastu.

Samalt autorilt on ilmunud:

1) **Analüütilise geomeetria põhijooni ja ülesandeid.** Hind 75 senti.

Gümnaasiumi humanitaarharu kursus, kohane ka iseõppimiseks. On püütud anda rohkem praktilisi võtteid, asetades vormelid teisele kohale.

2) **Trigonomeetrilisi planimeetria ülesandeid.** Hind 65 senti.

Keskkooli kursus. Vastused nelja- ja viiekohaliste logaritmide järgi. Näiteid logaritmide tabelite tarvitamisest. Iseõppijaile juhatused ja lahendused, küpsuseksamite ülesandeid.

3) **Trigonomeetrilisi stereomeetria ülesandeid.** Hind 75 senti.

Keskkooli kursus. Vastused nelja- ja viiekohaliste logaritmide järgi. Juhatused, lahendused, küpsuseksamite ülesanded.

Pealadu:
„Postimehe" raamatukauplus,
Tartus, Suurturg nr. 16.

7516
i 32476899

Hind 1 kroon